

የፊደል መረጣ ጉዳይ እና የብሄራዊ መግባባት ጥያቄ በኢትዮጵያ

(ለውይይት መነሻነት የቀረበ)

አምላካዊ ተሰማ

መግቢያ

ይህ ፅሁፍ ከዓመታት በፊት በሌላ ርእስ ለተዘጋጀ ፅሁፍ አካል ሁኖ በረቂቅ ደረጃ ተዘጋጅቶ የነበረ ነው። ያ ፅሁፍ ተዘጋጅቶለት የነበረው የመነሻ ጉዳይ ፅሁፍ የመጨረሻ መልኩን እንዲይዝ በተደረገበት ጊዜ በማለፉ ለህትመት ሳይበቃ ተቀምጦ ቆየ። ከዚያ ወዲህ በተገኙ አጋጣሚዎች ከተዛማጅ ጉዳዮች ጋር በማገናኘት እንዲስፋፋ እና ተጨማሪ ይዘት እንዲላበስ የተደረገ ነው። ጊዜውን ካልተሳሳትኩ በሚያዝያ ወር 2008 ላይ ይመስለኛል ቪዥን ኢትዮጵያ እና ኢሳት በጋራ ባዘጋጁት የውይይት መድረክ ላይ የአሮሞ ዲሞክራሲያዊ ድርጅት የአመራር አባላትና የአሮሞ ምሁራን የአሮሞኛን ቋንቋ ለመጻፍ ከግእዝ ፊደል ይልቅ የላቲን ፊደል መመረጡ ያስፈለገበትን ምክንያት ለተሰብሳቢዎች ሲያስረዱ እንደነበረ ይታወቃል። አሮሞኛ ቋንቋን ለመጻፍ የቀጮ ፅሁፍ (የላቲን ፊደል) ለምን ተመረጠ ተብሎ ለቀረበው ጥያቄ የሰጧቸው መልሶች ትክክል አይደሉም የሚል አመለካከት ስላለኝ አመለካከቴን ለማብራራት ይረዳል በማለት ይህን ፅሁፍ ለማቅረብ ተነሳሳሁ። በአለፈው ትውልድ ታሪክ ውስጥ ደካማ እና መጥፎ እንዲሁም ጠቃሚ ክንውኖች መኖራቸው የሚታይ አይደለም።

የታሪክ ውጣ ውረድ በሀገራችን በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን በማንም ሀገር ያለ ነው። ኢትዮጵያን የተለየች አያደርጋትም። ደካማ ጎኖችን በነቁስ አውጥቶ ለወደፊት እንዳይደገሙ ማድረግ ብቻ ሳይሆን ሊታረሙ የሚችሉበትን መንገድ በጋራ መቀየስ ለሀገር እድገት እና ለሕዝብ አንድነት በእጅጉ ጠቃሚ ነው። በአለፈው ታሪክ የተሰሩ መጥፎ ወይም ደካማ ክንውኖችን ለአመታት እያነበነብን እንገኛለን። ይህ አልበቃ ብሎ የእዚያ መጥፎ ነው የተባለ ድርጊት አካል ያልነበረውን አዲሱን ትውልድ ጎራ ለይቶ እንዲታገል ሊያደርግ በሚችል መልኩ ሁኔታዎችን ማመቻቸቱ ቀጥሏል። ይህ አካሄድ ሁሉንም ወገን እየጎዳ መምጣቱ በግልፅ እየታየ ነው። ለሀገር ልእልና፣ ለሕዝብ አንድነት እና በአብሮነት መንፈስ እኩልነትን ለተላበሰ የጋራ ብልጽግና መስፈን በጋራ እንድንቆም ለማድረግ ይህ ትውልድ ባለመታደሉ ሃገራችን በችግር ላይ እንዳለች አሌ የማይባል ሐቅ ነው።

ታሪክንም ወደኋላ ሄደን ስንመረምር የተከናወነውን ድርጊት በተቻለ መጠን መረጃ በማፈላለግ በተከናወነበት መልኩ ማቅረቡ በእጅጉ አስፈላጊ ነው። በተለይ ከ1960ዎቹ ወዲህ ያለው የኢትዮጵያ ፖለቲካና ታሪክ በእጅጉ የተወሳሰበ ሁኔታ። ፖለቲካው ከሃገራችን ተጨባጭ ሁኔታ ጋር ያልተገናዘበ መሆኑ አልበቃ ብሎ፣ ታሪክን የፖለቲካ ደንገጠር ለማድረግ ትልቅ ፍልጫ ተይዟል። እንደጃፓንና እንደቻይና ባሉ ሃገሮች ሃገር የማዘመን እንቅስቃሴ በየሃገሮቹ ታሪካዊ መሠረት ላይ እንዲገነባ ተደርጎ በመታነፁ እነዚህ አገሮች የዳበሩ ሃገሮች ሊሆኑ መብቃታቸው ይታወቃል። በኛ ሃገር ከ1960ዎቹ ወዲህ በስፋት የተቀሰቀሰው የዘመናዊነት መንፈስ ከታሪክ ትምህርት ወስዶ አካሄድን በማስተካከል ላይ ሳይሆን፣ ታሪክን በመሻር ላይ የታነፀ በመሆኑ፣ ለመጠገን አስቸጋሪ የሆነ የታሪክ ውልቃት አስከትሏል። የታሪክ ግምገማ በትክክለኛ መረጃና በማይቀላ አእምሮ ላይ ሳይሆን በፖለቲካ አመለካከት ላይ ከተመሠረተ ለመግባባት የተመቻቸ ሁኔታ ሊፈጠር አይችልም። እንደሚታወቀው በዘመናችን በሰፊነው የዲሞክራሲ ፖለቲካ አስተሳሰብ ማናቸውም ፖለቲካዊ ይዘት ያለው ማህበራዊ ትንቅንቅ ወይም ፉክክር አሸናፊ ሊኖረው የሚችለው በተሰላፊ ወገኖች መካከል የሃሳብ ጦርነት ተካሂዶ ያደማጩን ህዝብ የአብዛኛውን ድጋፍ ለማግኘት ሲቻል ነው።

ለብዙሃኑ ህዝብ የሚቀርበው ሃሳብ/አመለካከት ደግሞ በተቻለ መጠን ሳይሆን በግድ በአሳማኝ መረጃና በሃቅ ላይ የተመሠረተ ሊሆን ይገባል። በሃቅ ላይ ያልተመሠረተ የፖለቲከኞች የፖለቲካ አመለካከት እና በዚህ አመለካከት ላይ ተመርኩዞ የሚራመድ ፖሊሲ ደግሞ በተደጋጋሚ እንደታየው በማናቸውም መልኩ ውጤቱ ለህዝብም ሆነ ለሃገር ሲጠቅም አልታየም። ትናንትን ማሰብ ያስፈልጋል። የተከናወነ ታሪክ ነውና። ስናስብ ግን በዛሬው ወይም በነገ መነፅር ሊሆን አይገባም፣ ትክክልም አይሆንም። ትክክል ሊሆን የሚችለው ድርጊቱ ተከናወነ በተባለበት ታሪካዊ ወቅት ሰፍኖ

በነበረው ፖለቲካዊ፣ ማህበራዊና ባህላዊ አመለካከት አንፃር ሲመዘን ብቻ ነው። ከዚህ ውጭ ሲሆን ታሪክ ሳይሆን የፖለቲካ ኘርፓፓንዳ ይሆናል። በአሁኑ ጊዜ የሁላችን ማህበረሰቦች ሃገር የሆነችው ኢትዮጵያ ልሂቃኖች ጎልተው እንዲወጡ በአደረጃጀት የተራራቁና እስካሁን ሊታረቁ ባልቻሉ ራእዮች እና የአመለካከት ልዩነቶች ምክንያት ተሰቅዞ ስለመያዝ አሌ ማለት አይቻልም። አንድ ፀሐፊ ይህን ኢትዮጵያችን ተሰቅዞ የተያዘችበትን ክስተት “ታላቁ ተቃርኖ” በማለት ገልጾታል። ይኸ ተቃርኖ ከምን እንደመነጨ ሲያብራራ “ኢትዮጵያ በአንድ በኩል የሃገራ-መንግሥት (State Formation) ምስረታ ሂደቷን ያከናወነች ሲሆን፣ በሌላ በኩል ደግሞ የብሄራ-መንግሥት (Nation-State Formation) ምስረታ ሂደቷ ካለማጠናቀቅ”¹ የተነሳ እንደሆነ አመልክቷል።

በዚህም ተቃርኖ ምክንያት በብዙ ትውልዶች እጅግ የከበደ መስዋእትነት ነፅነቷና ሃገራዊ ሉዓላዊነቷ ተጠብቆ የቆየችው ኢትዮጵያችን በአሁኑ ወቅት ወደ እርስ በርስ ጦርነት እና ወደ መበታተን ታመራ ይሆን? ለመሆኑ መፃኢ እድሏ ምንድን ነው? የሚሉት ጥያቄዎች በሁሉም ኢትዮጵያውያን አእምሮ ውስጥ እጅግ አስጨናቂ ሁኔታን ቀስቅሰዋል። በዚህ እጅግ አስጨናቂ ወቅት ለዚህ ክስተት መፈጠር ትልቁን አስተዋፅኦ ያደረጉ በሁለት ጠርዝ የተከፈሉ የሃገራችን ልሂቃን መካሄድ ያለበትን የሃሳብ ግብግብ በሰለጠነ መንገድ እንጅ በተካረረ እና ለትብብር መንገድ በሚዘጋ መልኩ ማድረግ አይገባቸውም። አማራጩ ሃገርን የሚያክል በምንም የማይተካ ነገር ማጣት ነው። “እናት የሞተ እንደሁ በሃገር ይለቀሳል፣ አባት የሞተ እንደሁ በሃገር ይለቀሳል፣ ሃገር የሞተ እንደሁ ወዴት ይደረሳል?” የሚለው የአበው አባባል በሁላችንም አይነህሊና/ ልቦና ውስጥ ተገቢ ቦታ ሊሰጠው እና በንግግርም ሆነ በፅሁፍ የሃሳብ መግት ለማድረግ ስንጎሳ ልናስታውሰው ይገባል።

በታሪክ ግንዛቤም ላይ ሆነ በፖለቲካ አመለካከት ባሉ ልዩነቶች ላይ የሰለጠነ ውይይት በማካሄድ ሃገራችን ተሰቅዞ ከተያዘችበት ምጥ ደህንነቷ እና አንድነቷ ተጠብቆ እንድትገላገል ሁላችንም የበኩላችንን ማድረግ ይጠበቅብናል።

ወንድሜ ባይሳ ዋቅ-ወያ በ October 10/2017 በኢትዮ ሚዲያ ድህረ ገፅ ላይ “ወዴት እየሄድን ነው?” በሚል ርእስ ባወጣው ፅሁፍ ከፈረንጆች “... መቅሰም ያለብን ትልቁ እውቀት የፖለቲካ ጥበባቸውን ነው... በሳይንስና ቴክኒዎሎጂ ትምህርት ከማንም እኩል ተወዳድረን አንዳንዴም እያሸነፍን፣ ለምን የፖለቲካ ጥበብን (ከፈረንጆች - ቅንፍ የተጨመረ) መቅሰም እንደከበደን አልገባ ካሉኝ ምድራዊ ጥያቄዎች ዋንኛ ነው፤” ሲል ተገቢ ነጥብ አንስቷል። ወንድሜ ማለቴ የሥጋ ዝምድና ስላለን ወይም ብሄረሰባችን እንድ ስለሆነ አይደለም፤ ስለምንተዋወቅም አይደለም፤ አንተዋወቅም። የፖለቲካ አመለካከታችንም አንድ ስለሆነ አይደለም። አመለካከታችን ይለያያል። የሱም ሃገር የኔም ሃገር በሆነችው በኢትዮጵያ ወቅታዊ ሁኔታ ላይ ሁለታችንም እኩል እንቅልፍ በማጣታችን ነው። እሱ በጄኔቫ እኔ በአዲስ አበባ እየኖርን የቦታው ርቀት እንኳ እንቅልፍ ያጣንበትን ምክንያት ሊለያየው አለመቻሉ፣ በመንፈስ ወንድማማች አድርጎናል።

በሃገራችን ሩሥጋ ባዳ ነው፣ ይከዳል፣ ዘላቂው ዘመድ አጥንት ነው። የሚል የቆየ አባባል እንዳለ አስታውሳለሁ። ምን ለማለት ፈልገው እንደዚህ እንዳሉ ግልፅ ነው። ማናችንም ኢትዮጵያውያን የሃገራችንን ሁኔታ ከህሊናችን ለመፋቅ አንችልም። ከማንኛውም ብሄረሰብ/ዘውግ ብንወለድ አጥንትና-ጉልጥምት ሁኖ በዘላቂነት የምታስተሳሰረን ኢትዮጵያ ሃገራችን ናት። እጅግ ተፈላጊ ወደሆነው አስተሳሰብ እና አስተባባሪ የፖለቲካ ቀመር ላይ ሊያደርሰን የሚችለው መንገድ የሰለጠነ ውይይት ነው ሲባል ዋና ዋና የታሪካዊ እና የፖለቲካ አውደ ሃሳቦች ላይ ለሚካሄደው ውይይት የሚቀርቡ ፅሁፎች በሚዘጋጅባቸው የምርምር ስነ ዘዴን በተመለከተ አነስተኛ የመግባቢያ ወለል 2 ወይም ስምምነት (Minimum shared understanding) ሊኖር የግድ ይላል። በዚህ መደላድል ላይ በመመርኮዝ የሚያለያዩ ታሪካዊም ሆነ ፖለቲካዊ አውደ ሃሳቦች ፅንሰት፣ እድገትና አሁን የሚገኙበትን ሁኔታ በቅጡ፣ በሃቅና ተገቢ መረጃን አስደግፎ መመርመር ይጠይቃል። በዚህ ሂደት ቀደም ሲል የተጠቀሰው የ <ታላቁ ተቃርኖ> መፅሐፍ ፀሐፊ እንዳስቀመጠው “ሁሉንም አይነት ልዩነቶች አቆራርጦ አብዛኛውን የኢትዮጵያን ሕዝብ የሚያጋራ ወይም የሚያስተባባር ሕብረ-ገመድ ወደሆነው አጥንት እና ጉልጥምት-ኢትዮጵያ”³ ላይ መድረስ ይቻላል።

ይህ ፅሁፍ ልዩነት ከሚንፀባረቅባቸው አውደሃሳቦች መካከል አንዱ በሆነው በፊደል መረጣ ጉዳይ ላይ ያጠነጠነ ሲሆን፣ <አጥንት እና ጉልጥምት-ኢትዮጵያ> ወይም አስተባባሪ የፖለቲካ ቀመር ላይ ለመድረስ ይቻል ዘንድ ውይይት መቀስቀስን አላማው አድርጎ የቀረበ ነው። አቀራረቡ ላይ ግድፈት ካለ ሲጠቆም ፀሐፊው ለማረም ዝግጁ ነው። ስለግፅዝና ላቲን ፊደል ውዝግብ የቋንቋ ጠበብ “የሚያዘሙ ቋንቋዎች” (Tonal languages) የሚሏቸውን እንደ ባንቱ

እና ሃውሳ የመሳሰሉትን የአፍሪካ ቋንቋዎች በተለየ የአፍሪካ-እስያዊ ቋንቋዎችን ባጠቃላይ ከቴክኒካዊ መመዘኛ አንጻር በመገምገም በላቲን ፊደል ለመጻፍ እንደሚቻለው ይናገራሉ። እንደ አሮምኛ አፋሪኛ ሱማሊኛ ወዘተ... ያሉ ከሻዊ ቋንቋዎች የላቲን ፊደል የሚጠቀምበት ተነባቢን (consonant) ወይም አናባቢን (vowel) በመንታነት ወይም በሶስትዮሽ አከታትሎ መጻፍ (gemination) በቋንቋው ውስጥ የሚገኙ ድምጾችን በተገቢ ሁኔታ የመወከል ብቃት እንደሌለው ነው የቋንቋ ጠበብት የሚሰማውበት። ታዲያ አሮምኛ ቋንቋ ከግእዝ ወይም ኢትዮጵያ ፊደል ይልቅ በላቲን ፊደል እንዲጠቀም መደረጉ ከቴክኒካዊ ወይም ሳይንሳዊ መመዘኛዎች አንጻር በመነሳት እንዳልነበር ሊሰመርበት ይገባል። 1 ሀብታሙ አለባቸው፣ ታላቁ ተቃርኖ፣ 2009፣ ሊትማን መፅሀፍት፣ ገፅ 8-13፣ 2 ዝነ ከማሁ፣ ገፅ 14 3 ዝነ ከማሁ፣ ገፅ 136

የፊደል ስርአትን በተመለከተ የቋንቋ ጠበብት Syllabary እና alphabetical በማለት በሁለት ዓይነት ይመድቡታል። “ሲለቦሪ” የሚባለው በንግግር ሂደት አንዱ ፊደል ቅጥያ እየተደረገበት የተለያየ ድምፅ የሚገለጽበት ዘይቤ ነው። “አልፋቤቲካል” የተሰኘው ደግሞ አናባቢ (vowel) ያልሆነ ፊደል ለብቻው ወይም ድምጽ (consonant) አናባቢ ከሆነ ፊደል ጋር እየተቀጣጠለ የተለያየ ድምፅ እንዲያወጣ የሚደረግበት የፊደል አጣጣል ስርዓት ነው። በዚህ መሠረት የላቲን ፊደል “አልፋቤቲካል” ሲሆን የግዕዝ ፊደል ደግሞ “ሲለቦሪ” ነው ማለት ነው። ታሪካዊት ኢትዮጵያን ከብዙ የዓለም ሃገሮች ለየት የሚያደርጓት ውርሶች /ቅርሶች/ ጥንታዊ ሃውልቶች አይደሉም። ጥንታዊ ሃውልቶች፣ ቤተክርስቲያናት እና ቤተ መስጊዶች በብዙ የዓለም አገሮች ይገኛሉ።

በሺህ ለሚቆጠሩ ዘመናት ነፃነቷን ጠብቃ የኖረች ሃገር መሆኗ ከአብዛኞቹ የዓለም ሃገሮች ለየት ቢያደርጋትም፣ በሃገርነት ከተመሠረቱ ጀምሮ ነፃነታቸውን ጠብቀው የቆዩ ሃገሮች ጥቂትም ይሁኑ እንጅ እንዳሉ ይታወቃል። በዚህ ፀሐፊ አመለካከት የኢትዮጵያዊነት የሥልጣኔ መለዩ፣ ታሪካዊ መነሻ እና የማንነቷ ክብር ብቸኛ መገለጫ የራሷ ብቻ የሆነው የፊደል ስርዓቷ ነው። ይህ የፊደል ስርዓት የጥንት ስሙ የግዕዝ ፊደል ሲሆን ዘመናዊ የኮምፒውተር ቋንቋ አጠራሩ ደግሞ ኢትዮጵያ ይባላል። በአሁኑ ዘመን ቀለም ቀመስ የሆነው እና በዘውግ ፖለቲካ የተደራጀው ከፊል የኢትዮጵያ ትውልድ የግዕዝ ፊደልን እንደ ኋላ ቀር በመቁጠር ቢንቀውም፣ አውሮፓውያን ለግእዝ/ኢትዮጵያ ፊደል ያላቸው ግምት በእጅጉ ከፍተኛ ነው። በመሆኑም እንደጀርመን፣ ፈረንሳይ፣ እንግሊዝ እና አሜሪካ ባሉ ሃገሮች በሚገኙ አንዳንድ ዩኒቨርሲቲዎች የኢትዮጵያ ቋንቋዎችን በተለይም ደግሞ የግዕዝን ቋንቋ የሚያጠኑ ዲፓርትመንቶች እንደአሏቸው ይታወቃል። በዓለም ከ 1.5 ቢሊዮን አካባቢ ምእመናን ያሉት የሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን በግዕዝ ፊደል ላይ ለተመሰረተው የግዕዝ ቋንቋና ለወከለው ጥንታዊ ስልጣኔ እጅግ ከፍተኛ ግምት ያላት መሆኑን የሚከተለው መረጃ ያመለክታል። የቫቲካን ከተማ በዓለም ከሚገኙት ወደ 200 ከሚጠጉ አገሮችና መንግሥታት አንዷ ናት።

የሮማ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ማእከላዊ መንግሥት መቀመጫ ናት። የቆዳ ስፋቷ እጅግ አነስተኛ ነው። ቤተክርስቲያኗ በሮም ከተማና በሮም ከተማ አካባቢ 15 ያህል በመንፈሳዊ ትምህርት እስከደክትሬት ዲግሪ ድረስ የሚያሰለጥኑ ክሌጆችና የከፍተኛ ትምህርት ተቅማት አሏት። ይሁንና በቆዳ ስፋቷ አነስተኛነት ምክንያት በራሱ በቫቲካን ክልል ውስጥ የቤተክርስቲያኒቷ የራሷም ሆነ የሌሎች አገሮች መንፈሳዊ ኮሌጆች የሉም። “Pontificio collegio Etiopico” በሚል ስያሜ የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ኮሌጅ ሁኖ ግንኙነት ለመፍጠር ከኢትዮጵያ ተነስተው ሮማ ድረስ ለሄዱ ኢትዮጵያውያን አርቶዶክስ ቀሳውስት እንደአውሮፓውያን አቆጣጠር በ 1481 የተበረከተው መንፈሳዊው ኮሌጅ ግን በብቸኝነት የሚገኘው በቫቲካን ከተማ ክልል ውስጥ ከታላቁ የቅዱስ ጴጥሮስ ቤተክርስቲያን ጀርባ ነው። ይህ የኢትዮጵያ ጥናትና ባህል ማእከል ሆኖ የሚያገለግለው ከፍተኛ መንፈሳዊ የምርምር ተቋም በግዕዝ ቋንቋ የተጻፉ ጥንታዊ የስነ ጽሑፍ ቅርሶች ላይ ምርምር በማካሄድ ይታወቃል። (ዝርዝሩን በግርጌ መስታወሻው ይመልከቱ)።4 4 የቫቲካን የከተማ መንግሥት በዓለም ካሉት ሀገረ - መንግሥታት መሃል እንደ አንዱ የሚቆጠር ሲሆን፣ የሮማ ካቶሊካዊ ቤተክርስቲያን ማእከላዊ መንግሥት መቀመጫ ሆኖ የሚያገለግል ነው።

የዚህ የቫቲካን የከተማ መንግሥት የቆዳ ስፋት 44 ካሬ ሜትር ሲሆን በማናቸውም ጊዜ የህዝቡ ብዛት ከ 400 እስከ 900 እንደሚደርስ የሚገመት ነው። የቫቲካን ከተማ አፊሴል ቋንቋ የጥንቱ የላቲን ቋንቋ ሲሆን ሁለተኛው የሥራ ቋንቋው ጣሊያንኛ ነው። ሶስት ሺህ የሚሆኑ ሰዎች በየቀኑ ከአካባቢው የሮማ ከተማ እየገቡ በመስራት ለአዳራሻው ተመልሰው

ይወጣሉ። የቫቲካን ከተማ ዜጎች የቤተክርስቲያን አገልጋይ ሲሆኑ ዜግነታቸው የሚቆየው ትምህርታቸው እስከ ሚጠናቀቅበት ጊዜ ድረስ ስለሆነ፣ የሚሰጠው ዜግነት የአጭር ጊዜ ብቻ ነው።

በቫቲካን መንግሥት ስር የሚገኙ የጳጳስና ቡራኬ (Pontifical status) ያገኙ ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት ወደ 15 የሚጠጉ ሲሆኑ፣ እነዚህ ሁሉ ከቫቲካን ከተማ ክልል ውጭ በሮማ ከተማ እና አካባቢ የሚገኙ ናቸው። እነዚህ ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት እስከ ዶክትሬት ዲግሪ የሚያስተምሩ ናቸው። Pontificio Collegio Ethiopico የተሰኘው የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ኮሌጅ ግን በብቸኝነት በቫቲካን ከተማ ክልል ውስጥ የሚገኝ ነው። ይኸም ከዛሬ 536 ዓመታት በፊት የኢትዮጵያ ቀሳውስት በመንፈሳዊ ጉዝ ቫቲካን ድረስ ሂደው ከሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ጋር በፈጠሩት ግንኙነት ምክንያት ለኢትዮጵያ የተሰጠ የመንፈሳዊ ምርምር ተቋም ነው።

ከትልቁ እና ከታዋቂው በቫቲካን ውስጥ የሚገኘው የቅዱስ ጴጥሮስ ቤተክርስቲያን ጀርባ የሚገኘውን የቅዱስ እስቲፋኖስ ቤተክርስቲያንን ‘የአቢሲኒያውያን የቅዱስ እስጢፋኖስ ቤተክርስቲያን’ በሚል ስያሜ ኢትዮጵያውያን ቀሳውስት መንፈሳዊ ምርምር የሚያካሄዱበት ገዳም እንዲሆን እንደአውሮፓውያን አቆጣጠር በ 1481 የሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ሊቀጳጳስ በነበሩት በሲክስቲስ አራተኛ (Pope Sixtus IV) ለኢትዮጵያ የተበረከተ ነው።* ይህ በቫቲካን ከተማ ውስጥ የሚገኘው የኢትዮጵያውያን ቀሳውስት የሚገለገሉበት መንፈሳዊ ተቋም/ገዳም የኢትዮጵያ የጥናት እና የባህል ማእከል በመሆን ሲያገለግል ቆይቷል። ጥናቱም በግዕዝ ቋንቋ ላይ ያተኮረ ሲሆን ለመጀመሪያ ጊዜ ግዕዝ በብራና ላይ ከሚጻፍ የእጅ ፅሁፍነት ወጥቶ በማተሚያ ቤት ደረጃ የታተመው እንደ አውሮፓውያን አቆጣጠር በ 1513 (Psalms) ወይም አራት ዘፍጥረት ሲሆን በ 1548/49 ደግሞ የግዕዝ ብሉይ ኪዳንም በዚህ በቫቲካን ማተሚያ ቤት ታተመ። በቫቲካን የሚገኘው የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ኮሌጅ የሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን በአፍሪካ በመላ የምታሰማራቸውን ጳጳሳትና ካርዲናሎችን የምታሰለጥንበት ነው።

በኢትዮጵያ እና በኤርትራ የሚመደቡ የካቶሊክ ጳጳሳት የሚመረቁት ከዚህ በቫቲካን ውስጥ የሚገኘው የኢትዮጵያ መንፈሳዊ ኮሌጅ ነው። እንደሚታወቀው በኢትዮጵያ በአሁኑ ጊዜ ወደ 800,000 የሚጠጉ የካቶሊክ እምነት ምእመናን ሲኖሩ፣ በሰሜንና ማህል ኢትዮጵያ ያሉ የካቶሊክ ቤተክርስቲያናት የቅድስና ስነስርዓታቸውን የሚያካሂዱት ልክ እንደ ኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን በግዕዝ ነው። ይህም ከ 1.5 ቢሊዮን በላይ ተከታይ ያላት የሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ለግዕዝ ቋንቋ ምን ያህል ከፍተኛ ግምት የምትሰጥ መሆኑን የሚያመለክት ነው።* Source: The Central Intelligence Agency (CIA), The World Fact-book 2000. Directorate of Intelligence, 1 January 2000. Available from <http://www.cia.gov/>.

በአሁኑ ጊዜ በውጭ ሃገሮች ሳይቀር ግእዝን ለማጥናት ያለው ጉጉት በከፍተኛ ደረጃ ቀልብ እየሳበ ለመሆኑ አንዳንድ ምልክቶች እየታዩ ነው። ለምሳሌ ግንቦት 13/2009 በወጣው ሪፖርት ጋዜጣ ላይ አንዳንድ የኢትዮጵያ ዩኒቨርሲቲዎች የግዕዝ ማእከላትን በመክፈት የጥንታዊ ኢትዮጵያውያን መግባቢያ የነበረውን የግዕዝ ቋንቋ ለማስተማር ጥረት መጀመራቸውን አስታውቋል። በጋዜጣው ዘገባ መሠረት በዚያው በግንቦት ወር 2009 በተካሄደው ዓለምአቀፍ የግዕዝና የግዕዝ ፊደል አውደጥናት ላይ ጥናታዊ ጽሑፍ ያቀረበ አፍሪካዊ ተመራማሪ ያገሩ የማሌ ቋንቋ ፊደል ግዕዙን መሠረት አድርጎ የተቀረፀበትን አግባብ አቅርቦ በርካታ የአፍሪካ የቋንቋ ምሁራን የግዕዝ ፊደላትን ለቋንቋቸው ፅሁፍ ለማዋል ፍላጎት ያላቸው መሆኑን አብራርቷል።

አንድ ሌላ የውጭ አገር ተመራማሪ ደግሞ በአውደ ጥናቱ ላይ በዓለም ላይ አሁን እየተሰራጨ የሚገኙ መድሀኒቶች ስለሚቀመጡበት ሁኔታ፣ የሥነ ህንፃ እውቀትና የብረት ማቅለጥ ቴክኒኮሎጂ ሳይቀር በጥንታዊ የግዕዝ መጻሕፍት ተጽፈው እንደሚገኙ እና ከዚህ አንፃር በግዕዝ ቋንቋ ላይ ተገቢ ምርምር አለመደረጉ የሚያስቆጭ መሆኑን ገልጸዋል። 5 በአውደጥናቱ ላይ የተጋበዙ የአሜሪካና የጀርመን የግዕዝ ቋንቋ ተመራማሪዎች እና ሌሎችም ጥናት አቅራቢዎች የግዕዝ ቋንቋን እንደትልቅ የእውቀት ጎተራ መጠቀም ሲቻል አለመደረጉን በቁጭት አውስተዋል። በአውደ ጥናቱ ላይ ፅሁፍ ያቀረቡት አሜሪካዊ የግዕዝ ቋንቋ ተመራማሪ ዶ/ር ኢዛቤላ ዛው “Geez in the Interface: coding for linguistic continuity” በተሰኘው ጥናታዊ ጽሑፋቸው ባለንበት የደጂታል ዘመን የግዕዝ ቋንቋን አጠቃቀም በኮምፒውተር የዲጅታል ድረገፅ ላይ ለማዋል በቂ ትኩረት ሊሰጥ ይገባል በማለት በአፅንኦት አስገንዝበዋል። ሌሎች ተመራማሪዎች ደግሞ የግዕዝ የፊደል ገበታ በኢትዮጵያ ላሉ የኩሽና የአሞቲክ ቋንቋዎች መጠነኛ የቅርፅ ማሻሻያ ተደርጎላቸው ጥቅም ላይ ሊውሉ እንደሚችሉ አሳይተዋል። አንዳንድ ፀሐፊዎች ምርምር ደረሰንበት እንደሚሉት ከሆነ ደግሞ “የላቲኑ ፊደል ራሱ

ምንጩ አፍሪቃዊ ነው” እስከ ማለት ድርሰዋል። እንደነዚህ ፀሐፊዎች ምርምር በሮማውያን ጊዜ የተጻፈው አደስ ኪዳን በአረማይስጥ እና በፅርእ (ግሪክ) ቋንቋ ሲሆን፣ ከዚያ ቀደም ሲል የተጻፈው ብሉይ ኪዳን ግን በእብራይስጥ (Hebrew) እና አረማይክ በተባለው የጥንት ፍልስጥኤም ቋንቋ እንደተጻፈ ቢነገርም፣ ትክክለኛ ቅጅው በግዕዝ ብቻ ተፅፎ የተገኘው እንደሆነ ተገልጿል።፩ የጠፋውና እውነተኛው ፅላተ ሙሴ (The Arch of the Covenant) የት ነው ያለው የሚለው ጥያቄ ምእራባውያን የሃይማኖት ሊቃውንትን ለዘመናት ሲያማልል የቆየ የመሆኑን ያህል፣ ጥንታዊ የአራት ቅርስ የሆነው እና የጠፋው እውነተኛው መፅሃፈ ሄኖክ (The book of Henok) የት ነው ያለው? የሚለው ጥያቄም ምእራባውያን የሃይማኖት ተመራማሪዎችን ሲያጓጓ የኖረ ጥያቄ ነበር። ፅላተሙሴ እንዳለ የሚታመነው በትግራይ በአክሱም ፅዮን ውስጥ ነው።

ግራሃም ሃንኮክ “The Sign and The Seal” በተሰኘው ወደ ሲኒማነት ሳይቀይር ወደ ተቀባባሪው ዝነኛ መጽሐፉ ላይ እንዳመለከተው፣ የጥንቱ አክሱም ፅዮን ቤተክርስቲያን በአህመድ ግራኝ ጦርነት በ 1531 የአክሱም ከተማ ሲቃጠል አብሮ ከመቃጠሉ ከቀናት በፊት ቀሳውስቱ ፅላተሙሴን አውጥተው በጣና ደሴት አንድ ገዳም ውስጥ ደብቀውት እንደነበርና፣ ፋሲለደስ አክሱም ፅዮን ቤተክርስቲያንን እንደገና ከገነባ በኋላ ፅላቱ በድብቅ ከነበረበት ተመልሶ እዚያ እንደገባ ጽፏል።፭ ስለ ፅላተ ሙሴ እና ስለመፅሐፈ ሲራክ እንዲሁም ስለመፅሐፈ ሄኖክ የሚያጠኑ የአውሮፓ የሃይማኖት ጥናት ጠባብቶች የአዳም ሰባተኛ ልጅና የኖህ ቅድመ አያት ነው የሚባለው ሄኖክ እንደጻፈው የሚነገርለት መፅሐፈ ሄኖክ በላቲን ሲፃፍ (Mätsihafä Henok) እና መፅሐፈ ሲራክ (The Dead Sea Scrolls) “አራማይክ” በተባለ በጥንት የፍልስጥኤም ቋንቋ እና በእብራይስጥ (Hebrew) በፅርእ (Hellenic - Greece) እንዲሁም በላቲን ፅሁፍ በተጻፉ በተበታተኑ እና ባልተያያዙ ቅጂዎች መልክ ቢገኘም፣ በተሟላ መልኩ ተፅፎ የተገኘው በግዕዝ ቋንቋ ብቻ ነው።

በ 14 ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በካቶሊክ እምነት ውስጥ የፕሮቲስታን እምነት ብቅ ማለት በጀመረበት ወቅት በአውሮፓ ውስጥ የመፅሐፈ ሄኖክን እውነተኛ ቅጅ ለማግኘት ከፍተኛ ጉጉት ነበር። ብዙ ሃሰተኛ ቅጂዎች እውነተኛ ቅጂዎች እንደሆኑ በማስመሰል የአውሮፓን የሃይማኖት ሊቃውንት ሲያወዛግቡ ቢኖርም፣ በመጨረሻ ሃሰተኛ መሆናቸው በምርምር ሊረጋገጥ በቅቷል። እውነተኛው እና የጠፋው የመፅሐፈ ሄኖክ ቅጅ የት ነው ያለውን የሚለው ጥያቄ ለሶስት መቶ ዓመታት ያህል በአውሮፓ ውስጥ በጉጉት ሲጠበቅ ቆይቶ የመጨረሻ መልሱን ያገኘው እንደ አውሮፓውያን አቆጣጠር በ 1773 ጀምሮ ብሩስ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ሶስት በግዕዝ የተጻፉ የመፅሐፈ ሄኖክ ቅጂዎች ኢትዮጵያ ውስጥ አግኝቶ ወደ አውሮፓ ከተመለሰ በኋላ ነው። ስኩትላንዳዊው ጀምስ ብሩስ ወደኢትዮጵያ የመጣበት ዋናው ተልእኮ የአባይን ምንጭ የት እንደሆነ ለማወቅ አልነበረም።፩ 5 የማነ ነጋሽ፣ የግዕዝ ቁጭት፣ ሪፖርተር ጋዜጣ፣ ቅፅ 22፣ ቁጥር 1780 ግንቦት 13/2009 6 ዝኒ ከማሁ 7 Graham Hancock, The SIGN and The SEAL, The Quest for The Last ARK of The Covenant, 1992, Heineman (UK) Crown Publishing Group (USA) 8 James Bruce, Travels to Discover The Sources of the Nile, London, 1790

ለጉዞው የተሰጠው ሽፋን የአባይን ምንጭ ለማወቅ የሚል ቢሆንም እውነተኛው ተልእኮው ግን ኢትዮጵያ ውስጥ እንደሚገኙ የታመነባቸውን ፅላተ ሙሴን እና መፅሐፈ ሄኖክን ሰርቆ ለመሄድ ነበር። ከጀምሮ ብሩስ በፊት 1618 ፒድሮ ፓያዝ (Pedro Paez) የተባለ የስፔን የጀስዊት ሚስዮናዊ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ የጥቁር አባይ ምንጭ የጣና ሐይቅ መሆኑን ደርሶበት ይህንኑ በፅሁፉ ለዓለም እንዲታወቅ አድርጓል።

ጀምሮ ብሩስ ከእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶርያና ከፈረንሳይ ንጉሥ ሉዊ አስራ አምስተኛ ለጉዞ የሚያገለግለውን ገንዘብ ተቀብሎ ወደ ኢትዮጵያ በመምጣት ፅላተ ሙሴን ለማግኘት ባይችል፣ በግዕዝ ተጽፈው የተገኙትን የመፅሐፈ ሄኖክ ሶስት ቅጂዎችን የአፄ በካፋ ሚስት ከነበሩት ከእቴጌ ምንትዋብ በጎንደር ከተማ ከሚገኘው ቁስቋም ቤተመንግስታቸው በእንግድት ተቀምጦ፣ የእቴጌይቱን ሴት ልጅ በመወሸም በወዳጅነት መልክ ገብቶ አጋጣሚ ሲጠብቅ ከቆየ በኋላ ባመቸው ጊዜ ሰርቆ ለመሄድ በቅቷል። ሰርቆ ከወሰዳቸው ሶስት ቅጂዎች አንዱን ለንግሥት ቪክቶሪያ፣ አንዱን ለፈረንሳይ ንጉሥ ሉዊ አስራ አምስተኛ ሲሰጥ ሶስተኛውን ቅጅ የት እንዳደረሰው አልታወቀም።

በ 1821 ሪፖርቱ ሎውርንስ የተባለው የእንግሊዝ እውቅ የታሪክ ተመራማሪ መፅሐፈ ሄኖክን ከግዕዝ ቅጅው ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ እንግሊዝኛ እንዲተረጎም አደረገው። የግዕዝ ፊደል እንግዲህ ኢትዮጵያውያን የሆኑ የአሮሞ ማህበረሰብ ልሂቃን በንቀት ኋላቀር እንደሆነ አድርገው በማየት አሮምኛን በቁቤ እንዲጻፍ ቢያደርጉም፣ አውሮፓውያን ለኢትዮጵያ ሥልጣኔ ጥንታዊነት መግለጫ መሆኑን በማመን በእውቀት ምንጭነቱ ትልቅ ግምት የሚሰጡት ነው። እንደውም ይህን የግዕዝ ፊደል በተመለከተ የተመራመሩ አንድ ፀሐፊ፣ የግዕዝ ፊደል ከማናቸውም በዓለም ከሚገኙ ፊደላት የተሻለ መሆኑን

በማስመልከት የሚከተለውን ፅፈዋል። <ሻውል (አናባቢ) እያሉ በሁለት ፊደል ከመጻፍ፣ ባንድ ፊደል መገለገሉ እንደሚሻል ዓለም በሙሉ ያውቀዋል። የተጻፈውን ፊደል አለአግባቡ ከማንበብ፣ እንደተጻፈው ማንበቡ (ይበልጣል)። በሌላ በኩል ደግሞ (የእንግሊዝ ፊደል) የሥልጣኔ መለያ ነው።... የግዕዝ ፊደል የአንድነትን መግለጫ፣ የታሪካችን ኩራት፣ የማንነታችን ክብር ነው።... እንደሺኖች (ቻይናውያን) ፊደላት አስቸጋሪ አይደለም፣ እንደሮማዊ (ላቲን) ከሌሎች አልተበደርንም ለእድገቱም ሁሉም ኢትዮጵያዊ አስተዋፅኦ ያደረገበት አገር-በቀል ፊደል ስለሆነ፣ ካስፈለገ አሻሽለን መጠቀም አለብን እንጅ መናቅ የለብንም።... የአፍሪቃ ቀዳሚው ተራማጅ መሪ የጋናው ኩዋሚ ንኩሩማ ከዋና እቅዳቸው መካከል ከነበሩት አንዱ ግዕዝ /ኢትዮጵያ/ ፊደል በመላ ጥቁር አፍሪቃ እንዲሰራጭና ጥቅም ላይ እንደውል ማድረግ ነበር።

በአጭር ባይቀጩ ኑሮ ፍላጎታቸውን በግብር ይተረጉሙ እንደነበር አልጠራጠርም።”9 ይህ ፀሐፊ እያዘጋጀ ባለው ተከታይ ጽሑፍ በዝርዝር የሚቀርብ ቢሆንም፣ የግዕዝ ቋንቋም ሆነ ፊደሉ በኋላም አማርኛ በስተት ሴማዊ በሚባለው የቋንቋ ቤተሰብ ቢመደብም፣ ግዕዝ ሴማዊ ሳይሆን ኩሻዊ ቋንቋ ስለመሆኑ በታሪክ ተመራማሪዎች ተረጋግጧል። ከክርስቶስ ልደት በኋላ በአንደኛው ምዕተ ዓመት (1st century AD) ከጀመረው የአክሱም መንግሥት በፊት በዓመተ-ዓለም የመጨረሻዎቹ አምስት መቶ ዓመታት በኢትዮጵያ በዛሬዋ ደቡባዊ ኤርትራ እና በሰሜናዊ ትግራይ የነበረው ጥንታዊ የደአማት መንግሥት ይጠቀምበት የነበረው ቋንቋ እና ጽሑፍ ለግዕዝ ቋንቋና ፊደል መነሻ ለመሆኑ ተጨባጭ ማስረጃዎች ተገኝተዋል።

ይህን ጉዳይ ለማስረዳት ዶ/ር ላጲሶ ዲሌቦ ‘የኢትዮጵያ ረዥም የሕዝብና የመንግሥት ታሪክ’ በተሰኘው መጽሐፋቸው ሸናይደር (schneider) የተባለው የታሪክ ተመራማሪ ስለኢትዮጵያ ታሪክና ስለኢትዮጵያ ጽሑፍ አዘጋጫ እድገት የጻፈውን ጽሑፍ በመጥቀስ የዘገቡትን ሰፋ ባለ መልኩ ማቅረቡ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል። “ የ ኢትዮ ጵያን ጥንታዊ የደአማት መንግሥትና ስልጣኔ በሚመለከት በደአማትና በሳባ ቋንቋዎች የተጻፉ የድንጋይ ላይ ጽሑፍ መረጃዎች የተገኙት በኤርትራና በትግራይ በአብዛኛው በየሃ፣ በመጠራ፣ በከስከሴ፣ በሀውልቲ፣ በአዲቀዋህ፣ በአዲ ቀለምና በእንዳጨርቆስ ጥንታዊና ታሪካዊ ቦታዎች ነው። የተገኙት ጽሑፎች በሁለት የጽሕፈት ስርዓቶች ወይም ዘዴዎች ማለትም በቁም የጊጥ (monumental writing) እና የእጅ ፅሑፍ (cursive writing) ስርዓቶች የተጻፉ ናቸው። ... ከሁለቱ ቋንቋዎች አንዱ ከነስልተ ጽሕፈቱ በዘመኑ በደቡብ አረብ ከነበረው ከሳባ ጥንታዊ ቋንቋ እና የቁም ጽሕፈት ጋር ተመሳሳይ እንደሆነ በዘመኑ ታሪክና ጽሕፈት ተመራማሪ በሆኑ ምሁራን ታምኖበታል። ሁለተኛው ቋንቋ ግን ከነስልተ ጽሕፈቱ በዘመኑም ሆነ ከዚያ በፊት ወይም በኋላ በየትኛውም የዓለም ክፍል ያልተገኘና በዓይነቱ አዲስና ልዩ ከመሆኑም በላይ በእድሜም አኳያ ከሳባውያን ቋንቋ፣ ፊደልና ጽሕፈት ቅድሚያ ያለው ያገሩ የደአማታውያን ብሄራዊ ቋንቋ እና ጽሕፈት ነው።

በተጨማሪም በኋላ በዘመነ አክሱም የኢትዮጵያ የግዕዝ ቋንቋና ፊደል (ከሳባውያን ሳይሆን - ቅንፍ የተጨመረ) ከዚሁ ከደአማታውያን ቋንቋና ጽሕፈት እንደመነጨ በታዋቂ ተመራማሪዎች ተረጋግጧል። ... ከደአማት ነገሥታት አንዱ የረባሃ ልጅ የሆነው ‘ድል አድራጊው ንጉሥ ለመነ ’ በዜና መዋእሉ ራሱን ‘የደአማታውያን፣ የሳባውያን፣ የአበራውያን፣ የቀዮችና የጥቁሮ ች ንጉሥ ’ በማለት ይጠራል። ይህም አባባል በዘመኑ የነበረውን የኢትዮጵያ ዘውዳዊ መንግሥት በሃውርታዊነት ይገልጻል። ... በዚሁ በንጉሥ ለመነ ዜና መዋል የተጠቀሱት “ ሳባውያን ” ካካባቢው የሳባ አገር (ደቡብ አረቢያ) በሰፊራ ይሁን በቅጥር በመረጃው ውስጥ በግልጽ ባልተብራራ ተግባር መጥተው በአገሩ ሕግ ሥር የሚኖሩ የውጭ አገር ዜጎች ወይም ገባሮች ነበሩ። 10 9 ኃይሌ ላሬቦ፣ ከታሪክ መዝገብ - ለመሆኑ አማራ ማነው? ኢትዮሚዲያ፣August 10/2016 10 Roger Schneider, “Les Debuts de L’ Histoire Ethiopienne”, Bibliotheca Oriental, 1973 pp 49,51 And “On the Evolution of the Ethiopian Writing”, quoted in ላጲሶ ድሌቦ፣ የኢትዮጵያ ረዥም የሕዝብና የመንግሥት ታሪክ፣ 1982፣ ገጽ 59

ይህ በ 1960 ዎቹ መጨረሻ በቁፋሮ በተገኙ ቅርሶች ላይ የስነቅርስና የስነልሳን/ቋንቋ ጠበብት ባካሄዱት ምርምርና ጥናት ላይ ተመርኩዞ የተደረሰበት ግኝት፣ የፖለቲካና የኢኮኖሚ የበላይነት ለዘለቄታው ለማስፈን ታቅዶና ተወጥኖ፣ አፈታሪኩን ከእምነት የመነጨ ለማስመሰል (የሰለሞናዊ ስርወ መንግሥት መሥራች ቀዳማዊ ሚኒሊክ ንግሥት ሳባ ከእስራኤል ንጉሥ ሰለሞን የወለደችው ነው በሚል) በቤተመንግሥትና በቤተክህነት ጥምረት ለዘመናት ሲሰበክ የኖረውን የሰሜን ኢትዮጵያ ማህበረሰቦች እና ቋንቋ ሲማዊነት፣ አረባዊነት እና እስራኤላዊነት ሙሉ በሙሉ የሚሸር ነው።11 በመሆኑም ይህ ግኝት የግዕዝ ፊደልም ሆነ የግዕዝ ቋንቋ በማያወላዳ ሁኔታ ኩሻዊ (አፍሪካዊ) እንጅ ሲማዊ (አረባዊ) እንዳልሆነ በግልፅ እና

በተጨማሪም በተገኘ መረጃ ላይ የተመሠረተ ለመሆኑ በማያወላዳ ሁኔታ ያመለክታል።

በአነጻጽ በአሮሞ ልሂቃን ዘንድ የግዕዝ ፊደልን በማጣጣል በላቲን ፊደል ለመተካት የተደረገው ጥረት አጀማመር ስለ አሮሞ ብሔረተኝነት ሲወሳ ጥንሰሱ የተጣለው እንደኢትዮጵያ አቆጣጠር በ 1957 አካባቢ በአጼ ሃይለሥላሜ ዘመን መንግስት በሜጫ እና ቱለማ የመረዳጃ ማህበር አማካይነት ነው። ይኸው የሜጫና ቱለማ ማህበር የአሮሞን ማህበረሰብ በትምህርትና በልማት በማሳተፍ የመጥቀም እንቅስቃሴ አንግቦ ለአሮሞ ብሔረተኝነት መነሳሳትና በኋላም በ 1965 (እ.ኤ.አ) ለአሮሞ ነፃነት ግንባር መቋቋም መንስኤ ሆነ።

12 በተለያዩ ጊዜ ወደኢትዮጵያ መጥተው አሮሞዎች ወደሚኖሩበት አካባቢ ሄደው የሚሲዮን ት/ቤቶች ያቋቋሙ የጀርመንና የስዊድን ኘሮቴስታንት ቄሶች ለአሮሞ ብሔረተኝነት ቅርጽ መያዝ የበኩላቸውን አስተዋጽኦ አድርገዋል። ለምሳሌ ክራፍና አይስን በርግ (Kraph & Isenberg) የተባሉ የጀርመን ኘሮቴስታንት ቄሶች በ 1840 ወደኢትዮጵያ መጥተው የንጉሥ ሣህለሥላሴ ንጉሠ ሸዋ እንግዳ በመሆን ይመራ የነበረውን ሸዋን መጎብኘታቸው በታሪክ ተዘግቧል። በተለይ ክራፍ የተሰኘው ሚሲዮናዊ አሮሞኛ ቋንቋ ሳይቀር ተምሮ የአሮሞኛ ቋንቋ መዘገበ ቃላት እሱ በሚያውቀው የላቲን ፊደል ከማዘጋጀቱም በላይ፣ ከሱሉልታ በስተደቡብ ፊንፊኔ የሚባል የአሮሞ ጎሣ ይኖር እንዳነበርና አሮሞዎች የሚኖሩበት አካባቢ “አሮማንያ” ተብሎ ቢጠራ በማለት ከጓደኛው ጋር በጋራ ባዘጋጀው የጉዞ ማስታወሻ ላይ አስፍሯል። 13 ክራፍና አይስን በርግ ወደ ስድስት አመት ከፈጀ የሸዋ ቆይታቸው በኋላ ኬንያ ሂደው እንደዚሁ በኩሉ ቋንቋ መዘገበቃላት ሲያዘጋጁ፣ በሸዋ ቆይታቸው የአሮሞኛ ብቻ እንጂ የአማርኛ መዘገበ ቃላት አላዘጋጁም። ክራፍና አይስን በርግ ስለሸዋ ቆይታቸው ባዘጋጁት መፅሐፍ ላይ የአመጣጣቸው ዋና ዓላማ አውሮፓ በካቶሊክ እምነት ውስጥ በተካሄደው የኘሮቴስታንት ተሃድሶ መልክ የኦሪት ቅሪትና የአህዛብ እምነት አንዳንድ ብሄሎችን በቅሪትነት ያዋሃደና ኋላቀር ነው የሚሉትን የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ክርስትና ለመቀየር ነበር። ይኸ እንዳልሆነላቸው በተረዱ መጠን በኢትዮጵያ አርቶዶክስ ክርስትና እና አማኙ በሆነው በአማራው እና በአማርኛ ቋንቋ ላይ ያላቸው ጥላቻ በዚያው መጠን እየተጠናከረ መሄዱን በግልፅ በፅሁፋቸው ውስጥ አመልክተዋል።

14 11 መረጃ ያልተገኘለትን የቀዳማዊ ሚኒሊክንን በኋላም የይኩኖ አምላክን የሰለሞናዊ ዝርያነት ለጊዜው ብንተውና በ”ሰለሞናዊ” ስርዎ መንግሥት የንግሥና ሐረግ የመጨረሻው የሆኑትን አፄ ሃይለሥላሜን ብንወስድ “ሰለሞናዊ” ተወላጅነቱን በመረጃ ማስተባበል የሚቻል ነው። የአፄ ኃይለሥላሜ የይሁዳ አንበሳ የሚለው የማእረግ ስም በትውፊቱ መሠረት ከእስራኤሉ ንጉሥ ሰለሞን እና ከንግሥት ሳባ ግንኙነት እንደተገኘ ከሚነገረው ከቀዳማዊ ሚኒልክ እስከ ሣህለሥላሜ ንጉሠ ሸዋ የወረደውን “ሰለሞናዊ” የንግሥና መስመር ለማሳየት ቢሆንም፣ አባባሉ ከተጨማሪም ሃቅ ጋር የሚጋጭ ነው። የሣህለሥላሜ ንጉሠ ሸዋ ወደኋላ ሲቆጠር ሶስተኛ ቅመክያት እና የሸዋ ስርዎ መንግሥት መስራች የሆነው ነጋሴ ክርስቶስ (1696-1703) እንኳን የንግሥና የዘር ሐረግ ሊኖረው ከሸዋ ባላባቶች ወገን እንኳን የማይወለድ በጦረኛነቱ በህብረተሰቡ ዘንድ የታወቀ ተራ ሰው እንደነበር በማብራራት የአሥራዘጠነኛው መቶ ክፍለ ዘመን ታዋቂ የታሪክ ፀሃፊው የኤፍራታ ተወላጅ ሸዋው አለቃ አፅመሪዮርጊስ የሚከተለውን ፅፏል። “በሸዋ ባላባቶች ጥያቄ በ 1696 ቀዳማዊ አፄ እያሱ (ከጎንደር ተነስቶ) በሸዋና በጎንደር መካከል በወሎና በቱለማ፣ አሮሞዎች የተያዙ አካባቢዎችን በድብቅ አቋርጦ በመምጣት ባላባቶቹ በመሬትና በሥልጣን ጭቅጭቅ እርስበርሳቸው መጋጨትን ትተው በህብረት በየአካባቢው በከረዶ፣ በቱለማ፣ በወሎ እና በሜጫ አሮሞዎች እጅ በሃይል የተያዘባቸውን መሬት መልሰው እንዲወስዱ አዘዘቸው።... በመጨረሻም በላሉ ምድር አንጋቻ በተባለው ቀበሌ በአካባቢው ከሠፈሩ አሮሞዎች ጋር በመሬት ጉዳይ ዘወትር በመዋጋት የታወቀውን ከባላባቶች ወገን ያልሆነ ነጋሴ ክርስቶስ የሚባል ጦረኛ ግለሰብ በሸዋ የራሱ እንደራሴ አድርጎ ሹሞ ወደ ጎንደር ተመለሰ” በ 1696 በነጋሴ ክርስቶስ የተጀመረው የሸዋ ሥርወመንግሥት አገዛዝ እስከ 1703 የቆየ ሲሆን የወራሾቹ ስብስታዎናስ (1703-1720) አብዬ (1720-1745) አምሃእየሱስ (1745-1775) አስፋውወሰን (1775-1808) ወሰንሰገድ (1808-1813) ንጉሥ ሣህለሥላሜ (1813-1847) ንጉሥ ሃይለመለኮት (1847-1855) አፄ ሚኒሊክ (1889-1915) ልጅ እያሱ (1913-1916) ንግሥት ዘውዲቱ (1616-1930) አፄ ኃይለሥላሜ (1930-1967) ድረስ ቀጠለ።

(Quoted in ላጲሶ ዴሌቤ፣ ዝኒ ከማሁ፣ ገፅ 243) 12 After the banning of the Mecha Tulema Welfare Association in 1967 (G.C.) the leaders of the underground Mecha Tullema movement organized a secret conference in Addis Ababa in December 1973 (1965 Eth. Cal.). Among the participants, Hussin Sora (Sheik Hussen) and Elemo Qilxxu (Beker Yusuf) came from the

Middle East. The conference in December 1973 culminated in the forming of the Oromo Liberation Front (OLF). The first political program of the OLF was the product of this conference. This political program was amended in 1975 during its first congress. Those who formed the OLF were card - carrying members of the Mecha-Tullema Welfare Association (MTWA). In short, the OLF grew out of the Mecha-Tuella movement. (OLF and related documents, Institute of Ethiopian Studies, 1989) 13 See Journals of Rev. Messrs, Isenberg and Krapf Missionaries of the Church Missionary Society, Detailing their Proceedings in the Kingdom of Shoa, London, 1843. (529 pages – Original in German) Tr. And ed. By Routhledge Publishers, London 1968. pp 213, 217 14 Ibid., p.104,106 ~ ...We [meaning Isenberg and Krapf] attended orthodox services regularly so that the Orthodox clergy may not accuse us as despisers of the Church... All that they do in church, is to make a terrible bawling, which they call singing. In signing, they frisk and dance, beat together with their sticks, then with cymbals and drums. Their bawling is interrupted by reading a portion of the scripture. In fact, the whole [scene] seems to be rather a play than worship. (PP71-72) ... Their Timket celebration is an abominable ceremony (p.73) ... there is but little hope of reformation of this fallen church... the monks of Debre Hiqe are complete hypocrites; being a proud, ignorant, beggar – like, raving and wordly-mined people... that I might have once the infinite pleasure of finding one, only one, real and inlightened Christian in Abyssinia (p.55) In one of those expeditions with King Sahle Sellassie, king of shoa, in Oromo territory, Krapf wrote “Generally speaking, the further we go to the South, the country becomes more beautiful. It is an immense loss that this fine country is in the hands of these people [meaning the Abyssinians] p201. David chapple in his book ‘Protestant Missionaries in Ethiopia: Gobat, Isenberg and Krapf, wrote, “Krapf no doubt believed that European Colonial rule and European ownership of land with Ethiopians as labourers would facilitate the spread of the protestant Gospel and economic development along with it.” [A.A University, Department of History: Proceedings of the Third Annual Seminar of the Department of History, p.35]

ከነሱም በኋላ የመጡ የጀርመንና የስዊድን ኘሮቴስታንት ሚሽኒሪዎች በወለጋ እና በሌሎችም አካባቢዎች ባቋቋሟቸው የሚሸን ት/ቤቶች አማካይነት አሮሞ በታሪኩ እና በባህሉ ከነዚህ “አበሾች” (አማራ ትግሬ) የተለየ ነው። እነሱ ይጨቁኛችኋል፤ ስለዚህ አሮሞ ራሱን ችሎ ነፃ መውጣት አለበት የሚል አስተምህሮ ማስፋፋታቸው ይታወቃል። በመሆኑም ይህ ዓይነት የሚሲዩን ት/ቤት ውጤት የሆኑ የወለጋ የአሮሞ ተማሪዎች በዚህ ዓይነት ቅላፄ በተሞረደ አመለካከት እንዲመሩ ተደረገ።

የአነግ የፖለቲካ አመለካከት በከፍተኛ ደረጃ ያጠላበት የአሮሞ ብሔረተኝነት በዚህ ትልም ላይ የተቃኘ ነው። የዚህ አመለካከት አራማጆች እንደሚሉት የአበሾች ጭቆና (ማለትም አማራና ትግሬ) የቆመው ወይም የሚተላለፍበት መንገድ አራት ዘርፍ ያለው ነው። እነሱም ሀ / አማርኛ ቋንቋ ለ / የግእዝ ፊደል ሐ / አርቶ ዶ ከስ ክርስትና መ / ዘውድ ናቸው በሚል አመለካከት ዙሪያ የተዋቀረ ነበር። በመሆኑም ቋንቋን በተመለከተ በአማርኛ ምትክ አሮምኛን ብሄራዊ የሥራ ቋንቋ ማድረግ፣ የግዕዝ ወይም የኢትዮፒክ ፊደልን በላቲን ፊ ደል እንዲተካ ማድረግ፣ አርቶዶክስ ክርስትናን በኘሮቴስታንት ልዩ ልዩ ቅራንጫፎች እንዲ በረቦር አድርጎ መተካት፣ ዘውድን በተመለከተ ከሌሎች የኢትዮጵያ ዘውዳዊ መንግሥት ተቀናቃኞች ጋር ተባብሮ በመዋጋት ማስወገድ የሚሉ አመለካከቶችን በማራመድ ተጠነሰሰ።

1 ኛ/ የአማርኛ ቋንቋ የተፈጠረው “አማራ” የሚባለው ማህበረሰብ በዚህ መጠሪያው ከመታወቁ በፊት ነው። በዚህ ጉዳይ ላይ ይህ ፀሐፊ እያዘጋጀ ያለውን ፅሁፍ በተከታይ የሚያወጣ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ፣ ለጊዜው ከዚያው በተቀናጨበ መልኩ የሚከተለውን ማለት ይቻላል። በአክሱም ዘመን የ“አማራ ምድር” በመባል ይታወቅ የነበረው አካባቢ አሁን የአማራ ማህበረሰብ ከሚኖርበት አካባቢ በእጅጉ ባነሰ “አማራ ሳይንት” በሚባል በአሁኑ ሰሜን ምስራቅ ወሎ/ወይም በዘመኑ አጠራር አንጎት ይባል በነበረው ሰፊ የአክሱም ግዛት ውስጥ በምትገኝ በአሁኑ አስተዳደራዊ አከፋፈል ከአንድ ዞን ያልዘለለ ስፋት በነበረው አካባቢ ነው።

2 ኛ/ የአማርኛ ቋንቋ እንዴት ሊፈጠር እንደቻለ አንድ በዚህ ርዕስ ላይ ምርምር ያካሄደ ፀሐፊ ሲገልፅ አፈጣጠሩን ከአክሱም ሠራዊት አገነባብ ጋር ያያይዘዋል። “ የአክሱም ሠራዊት አገነባብ፣ ዘመቻ አፈፃፀምና ከተሸናፊ ህዝቦች ጋር በነበረው ግንኙነት የመነጨ ነው። ሠራዊቱ በአብዛኛው አ ገው ሁኖ በውስጡ ቤጃ (ቤ ጃ ምድር - በጌምድር (ቅንፍ የተጨመረ) አጋዝያንን እንዲሁም የተለያዩ ነገዶችን ያካተተ ነበር። .

.. ከአሞ አካባቢና ከአባይ አልፎ ከመጡ በባርነትና ባሽከርነት ጭምር የሚያገለግሉ ሰዎችን የያዘ ስለነበር፣ የቋንቋዎች ምስቅልቅልነት እንደነበረበት መገመት አያዳግትም። በዚህም ምክንያት (የአክሱም) ንጉሠነገሥት ከሠራዊቱ ጋር ይግባባበት የነበረው፣ ቤተክርስቲያንም ትገለገልበት የ ነ በረውን የግዕዝ ቋንቋ በዝቅተኛ እርከን ላይ የነበሩ የሠራዊት አካላት በጉራማይሌ መልኩ ከራሳቸው የትውልድ ቋንቋዎች ጋር እየቀላቀሉ ሲጠቀሙ እንደነበር መገመት ይቻላል። ይህ ሁኔታ ለብዙ መቶ ዓመታት ቆይቶ የግዕዝ ቋንቋ ... ከአገው (ቋንቋ) ቃላትና አሰላሳ ጋር እየተዋሃደ በሠራዊቱ መሃል ብሎም (ሠራዊቱ በየሰፈረበት) የየአካባቢው ኗሪ ህዝብ ውስጥ እየሰረፀ ሄደ ”።

15 3 ኛ/ ስለ አማርኛ ቋንቋ የጥንት አመጣጥ ምርምር ያካሄዱ ሊቃውንት በፅሁፍ ትተውልን እንዳለፉት የአማርኛ ቋንቋ የተከሰተው በአክሱም ስርዎ መንግሥት የመጨረሻዎቹ ነገሥታት ዘመን እንደሆነ፣ ሲጀመርም የአንድ ማህበረሰብ ወይም የነገድ ቋንቋ ሳይሆን ነገሥታቸውን ከሠራዊቶቻቸው ጋር የሚያግባባ ቋንቋ ሁኖ እንደተጀመረ፣ በኋላም የአክሱም ስርዎ መንግሥትን በተካው በዛጉዌ (አገው) ስርዎ መንግሥት ዘመን የዚህ ስርዎ መንግሥት ታዋቂ ንጉሥ በነበረው እና ከ 1140 እስከ 1180 በነገሠው በአገው ንጉሠነገሥት ላሊበላ ዘመን አማርኛ “ልሣነ ንጉሥ” እንደተደረገ፣ በዚህ ሁኔታ ከ 12 ኛው ክ/ዘመን ጀምሮ አማርኛ ሲናገር የተገኘው ወታደር አማራ እንደተባለ ነው። ስለአማራ አመጣጥ የፃፉት አለቃ አፅመጊዮርጊስ “ በላሊበላ ንጉሥ ዘመን አማራ የተባለ ወታደር በዋድላ በበጌምድር በሳይንት በወለቃም ጨዋ ሁኖ በባላገሩ ላይ ተ ሠራበት ። ባላገሩ አረ ማ ናዊ ነበር፣ በእባብና በዘንዶ ያመልክ ነበር፣ አማራ ግን ከወዴትም አልመጣ ጥሩ የላሰታ ወታደር ነው፣ ከያይነቱ የ ተ ጠራቀመ፣ ሃይለኛ፣ ግፈኛ፣ አድመኛ ያልተማረ ጨካኝ ጭፍራ ነው ” በማለት ይገልፁታል።

16 ከዚህ አባባል መገንዘብ የሚቻለው አማራ ነገድ ሳይሆን በቅድሚያ የጦር መሣሪያ ለያዘ ወታደር የተሰጠ ስም ሲሆን፣ የአማርኛም ቋንቋ ሀገር ለተባለው ድባብ በታማኝነት የማደር ሁኔታ ያስከተለው የጋራ መግባቢያ ቋንቋ አስገዳጅነትን መሠረት አድርጎ የተከሰተ መሆኑን ነው።

17 በመሆኑም አማርኛ ቋንቋ የተፈጠረውና የተስፋፋው በነገድ ቋንቋነት ሳይሆን የአክሱም መንግሥት ግዛቱን ለማስፋፋት ህዝብን ከህዝብ የማቀላቀልና አንድ አድርጎ የመግዛት ረዥም ታሪካዊ ሂደት ውጤት ሁኖ ነው። የአክሱም ስርዎ መንግሥት በወታደራዊ ሃይል እያሸነፈ ወደ ግዛቱ በገባርነት በሚጠቀልላቸው አካባቢዎች ሁሉ ሠራዊቱን በየአካባቢው ህብረተሰብ ውስጥ የተከለ ሲሆን፣ በዚህ መልክ በየአካባቢው የሠፈሩት የአክሱም ወታደሮች በግዕዙ ቃል “ዳዋዎ” ይባሉ ነበር። ከጊዜ ብዛትም ይህ የግዕዝ ቃል “ጨዋ” ወደተባለ የአማርኛ ቃል ተለወጠ፣ “ነፍጠኛ” በሚለው ቃል በ 19 ኛው መቶ ክ/ዘመን እስከተተካ ድረስ መደበኛ መጠሪያ ሆነ። አማራ ሳይንትም የአክሱም ወታደሮች በብዛት የሠፈሩበትና የመጀመሪያውን ቤተክርስቲያን ተድባብ ማርያምን እና በኋላም ሌሎችንም የሠሩበት አካባቢ ስለነበር፣ “ይህን ቋንቋ የሚናገር ህዝብ በቀን ብዛት አማራ ተባለ። አማራ ማለት የነገድ ስም ሳይሆን፣ አማርኛ የሚናገር ህዝብ ማለት ነው።”

18 የግዕዝ ፊደልን በተመለከተ ቀደም ሲል በተጠቀሰው የስነልሳን/የቋንቋ ጠበብት ጥናት መሠረት “ሴማዊ” ሕዝብና ቋንቋ በጥንታዊ አረብያ ከመገኘቱ በፊት ይህ “ሴማዊ” ሳይሆን “ኩሻዊ” የሆነ ህዝብና ቋንቋ በአፍሪካ ቀንድ ሲገኝ ቢያንስ 15 አሰፋ እንደሻው፣አክሱም-ኢትዮጵያ ኢትዮጵያ የህዝቦች ስብጥርና የአገዛዞች አወቃቀር አጭር ታሪክ፣ 2 ኛ እትም 2007፣ ገጽ 50 16 አለቃ አፅመጊዮርጊስ፣ የጋላ ታሪክ፣ ቅፅ 22፣ ገፅ 53-54 17 አሰፋ እንደሻው፣ ዝኔ ከማሁ ገጽ 51 18 ዝኔ ከማሁ

የሁለት ሺህ ዓመታት ቅድሚያ እንደነበረው ተረጋግጧል። አሁን የምንጠቀምበት የግዕዝ ፊደል ምንጩ ከዚህ በፊት ሲታመን እንደነበረው ከአረብ ልሣነ ምድር ወደ ኢትዮጵያ እንደመጣ የሚነገርለት የሳባ ቋንቋ ሳይሆን፣ ከአክሱም መንግሥት በፊት የነበረው፣ ቋንቋውን/ፊደሉን እንዲሁም መንግሥታዊ ሥልጣኔውን ለአክሱም መንግሥት አስረክቦ ያለፈው ጥንታዊው የደአማት መንግሥትና ስልጣኔ ይጠቀምበት የነበረው ፅሁፍ እንደሆነ በታወቁ የስነቅርስና የስነቋንቋ ጠበብት ተረጋግጧል።

19 የተማሪው እንቅስቃሴ የሃገሩን ታሪክ በተገቢው ሁኔታ ሳያገናዝብ፣ የማሌውን አስተምህሮ ከሃገራችን ተጨባጭ ሁኔታ ጋር ይጣጣማል ወይስ አይጣጣምም፣ ካልተጣጣመ እንዴት አድርገን እናጣጥመው ለሚሉ ጥያቄዎች አንዳችም

መልስ ሳይሰጥ፣ ከላይ የተጠቀሱትን የኢትዮጵያ የጥንት ሥልጣን ቅርሶች የሆኑትን፣ የሃገሪው ልዩ ልዩ ማህበረሰቦች አንድነት ሲገለጹባቸው የነበሩትን ድር እና ማገኛ፣ ጠቃሚ ጎናቸውን እንዳያገናኙበት ተደርጎ እና እንደ ጋሪ ፈረስ ተለጉሞ በፅኑ እንዲታወቁ ተደረገ።

ዘውድ በ1966 አብዮት አማካይነት ተወገደ። ህወሃትና አነግ ወዳጅነታቸው እፍ ብሎ በነበረበት ጊዜ በጋራ፣ ከተኮራረፉም በኋላ በተናጠል ከዘውዱ በኋላ የአማራ ጭቆና ይስፋፋባቸዋል የሚሏቸውን፣ አማርኛ ቋንቋን፣ የግዕዝ ፊደልንና የአርቶዶክስ ቤተክርስቲያንን እምነትን በማዳከም ማጥፋት ያስፈልጋል የሚል የፖለቲካ አመለካከት ቀርፀው በዚህ ጥረታቸውን ቀጠሉ። የጎሣ ፖለቲካ አራማጅ ሁነው የቆዩት ወያኔ እና አነግ ሶስቱን የቀሩትን የ”አማራ ባህል” መግለጫ የሚሏቸውን ለማስወገድ ላለፉት አርባ ዓመታት እና እስካሁን ድረስ ግዝገዛውን እንደቀጠሉ ይገኛሉ። በንጉሡ ዘመን በኢትዮጵያ ተማሪዎች እንቅስቃሴ ውስጥ ይህ የፖለቲካ አዝማሚያ በማሌ አስተምህሮ ማለትም ከመደብ ትግል እና የራስን እድል በራስ መወሰን በሚሉ መፈክሮች ተሸፍኖ ቀረበ።

በንጉሡ ስርዓት አብዛኛው የተማሪው እንቅስቃሴ ጆሌ ለኢትዮጵያ ብሄረሰቦች እኩልነት መከበር እና ለኢትዮጵያ ገናናነት የነበረውን ቀና አመለካከት በመጠቀም፣ የእንቅስቃሴውን አመራረ ይዘው የነበሩ ቀንደኛና ዋንኛ የተማሪው እንቅስቃሴ መሪዎች የጎሣ ፖለቲካቸውን በማርክሳዊ አለምአቀፋዊነት ካባ በመሸፈን በመሣሪያነት ተጠቀሙበት። የኢትዮጵያ መንግሥትን በበላይነት የሚመራው ህወሃት የሚከተለው የቋንቋ ፖሊሲ ዓይነተኛ መግለጫ የአማርኛ ቋንቋን ማዳከም መሆኑን የሚያመለክት “ ጉራ ማ ይሌው የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ፖሊሲ ተግዳሮቶች ” በሚል ርዕስ የሪፖርተር ጋዜጣ ባወጣው ፅሁፍ ላይ የሚከተለው ሰፍሮ ይገኛል። ጥቅሱ ሰፊ ያለ በመሆኑ ፀሐፊው ይቅርታ ይጠይቃል። “ የፌዴራል መንግሥት መቀመጫ በሆነው አዲስ አበባም እንኳ የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት ት ያለ በ ት ሁኔታ አሳሳቢ ነው። በአዲስ አ በ ባ ተወልደው ያደጉ ነገር ግን የአማርኛን ቋንቋ መናገር የማይችሉ፣ ኢትዮጵያዊ የማይመስሉና በእንግሊዘኛ ቋንቋ ብቻ የሚገባቸው ተማ ሪ ዎችን ማየት የተለመደ እየሆነ ነው።

..... የሥራ ቋንቋ አማርኛ በሆነበት አዲስ አበባ የሚገኙ አንዳንድ ትምህርት ቤቶች ተማ ሪ ዎች የአማርኛ ቋንቋ በግቢ ውስጥ እንዳይናገሩ ይከለክላሉ። የአማርኛ ቋንቋ መናገርና ድንጋይ መወርወር ወ ንጀል ነው ” ብለው ማስታወቂያ እስከመለ ጠ ፍ ደርሰዋል። በአዲስ አ በ ባ ዩኒቨርሲቲ የቲያትር ጥበባት መምህር ለጀርመን ድምፅ ሬዲዮ እንደገለፁት በአዲስ አ በ ባ የሚገኙት አንዳንድ የግል ትምህርት ቤቶች ተማሪዎች ተሳስተው ከአማርኛ ከ ፍለ ጊዜ ውጭ አማርኛ የሚናገሩ ከሆነ (I am stupid, I am stupid) በማለት ጥቁር ሰሌዳው ላይ (በእንግሊዘኛ) መቶ ጊዜ እንዲፀፉ ይደረጋል። ከተማሪዎች ፊት ለፊት ጀርባቸውን ዞረው ለአንድ ሰዓት ያለምንም እንቅስቃሴ እንዲቆሙ ይደረጋሉ በማለት አስረድተዋል። በአጠቃላይ ይህ አሥራር በዚህ ከቀጠለ የሚያስከትለው አገራዊ ችግር ምንድን ነው ?

ኢትዮጵያ ከ 80 በላይ ብሔር ብሄረሰቦች መኖሪያ እንደመሆኗ መጠን አ ገ ራዊ መግባባትን የሚፈጥር ቋንቋ ያስፈልጋል። አሁን ባለው ሁኔታ አማርኛ ቋንቋ ይህን ተግባር ለማስፈጸም የአንበሳውን ድርሻ ይወስዳል።

ሕገመንግስታዊ ኃላፊነትም አለበት። ይህ አንጋፋና በቁርጥ ቀን ልጆች ደም የ ተ ገኘው ሕገ መንግሥታዊ መብት ተግባራዊ ይሆን ዘንድ ግን፣ ዜጎች አንድ አዲስ ኮሚሽን ማህበረሰብ ጋር ሊግባቡ የሚችሉበት የጋራ ቋንቋ መኖር አለበት። እየሆነ ያለው ግን በተቃራኒ ይመስላል። ሰሞኑን ኤቢሲና ኤፍቢሲ በጋራ ባዘጋ ጁ ት የውይይት መድረ ከ ላይ የገኘው ፓርቲ አባል የሆኑ ተሳታፊ የ አ ሮ ሚ ያና የሱማሌ ክልሎች በፌዴራል ተቋማት ላይ ያላቸው ኮታ ብዙ ቢሆንም፣ የፌዴራል የሥራ ቋንቋ ባለመቻላቸው ኮታውን መሸፈን አልቻሉም። የመላው አሮሞ ህዝብ ዲሞክራሲያዊ ፓርቲ ኘርዚዳንት የሆኑት አቶ ተሰማ ሁንዲማ የክልላችን ል ጆ ች አማርኛ ባለመቻላቸው እንኳን ለፌድራል ተቋማት በአዲስ አ በ ባ ባሉ ድርጅቶች መሥራት አልቻ ሉ ም ይህ ሁኔታ በዚህ ከቀጠለ አብሮ የመኖር፣ አገራዊ መግባባትና የባህላችን መተሳሰር እየተዳከመ ይሄዳል ” ።

20 ይኸ አሥራር የአዲስ አበባ ት/ቤቶች አስተዳደርን ከሚመሩት የህወሃት ሰዎች የተሠወረ ሁኖ አይደለም። የፓርቲው ፖሊሲ መሆኑን ስለሚያውቁ በአስፈጻሚነታቸው የህወሃትን ፖሊሲ ተግባራዊ ማድረጋቸው ስለሆነ፣ ጆሮ ዳባ ልበስ ብለው ዝም ማለታቸው መሆኑ ግልፅ ነው። የቋንቋ ፖሊሲን በተመለከተ በተለይ ደግሞ ቋንቋ የሚተላለፍበትን የፊደል ዓይነት በተመለከተ፣ አንድ ፊደል እና በፊደሉ የሚገለፀው ቋንቋ ከመመረጡ በፊት ቢያንስ አምስት መመዘኛዎች በጥንቃቄ መታየት እንዳለባቸው የቋንቋ ምሁራን ይስማማሉ። እነሱም፡- ሀ. በቋንቋው ውስጥ የሚገኙ ድምጾችን በተሻለ ሁኔታ የመወከል ብቃት ለ. ከሃገሩ እና አካባቢው ታሪክ ጋር ቋንቋው ያለው ስነልሳናዊ/ የቆዩ ትስስር ሐ. ለመጻፍ የሚወስደው ጊዜ መ. ለማሳተም የሚጠይቀው ወጪ ሠ. ለመማር ያለው ቀላልነት ናቸው። ከጽንፋዊ ፖለቲካ በተላቀቀ

እና በተረጋጋ ሁኔታ ቢታይ የአሮምኛ ቋንቋን ለመጻፍ ከላይ ከተጠቀሱት መመዘኛዎች አንጻር የላቲን ፊደል ከግዕዝ ፊደል መሻሉን የሚያረጋግጥ አንድም ጥናት አልቀረበም። እንደውም የቋንቋ ምሁራን የሚሰማሙበት በግዕዝ ፊደል ላይ አስፈላጊ በሆነበት ቦታ ሁሉ ተፈላጊ ምልክቶችን በመጨር በአሮምኛም ሆነ ሌሎች የላቲንን ፊደል መጠቀም በጀመሩ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች በየቋንቋዎች ውስጥ የሚገኙ ድምጾችን በብቃት መወከል ይቻላል የሚለውን አመለካከት ነው።

19 Roger Schneider, “Les Debuts De L Histoire Ethiopien”, Bibliotheca Oriental, 1973 Ibid, “On the Evolution of the Ethiopian Writing”, Quoted in ላጵሶ ድሴቦ፣ የኢትዮጵያ ረዥም የሕዝብና የመንግሥት ይህም ለመሆኑ ዛሬ ሳይሆን ከዛሬ 118 ዓመታት በፊት መጽሃፍ ቅዱስን ለመጀመሪያ ጊዜ በግዕዝ ፊደል በመጠቀም ከላቲን ወደ አሮምኛ ቋንቋ የተረጎመው የአሮም ተወላጅ የሆነው አነሲሞስ ነሲብ በሚገባ አረጋግጦታል። በዚህ እና ከታች በተገለጹ የአነሲሞስ የስነፅሑፍ ሥራዎች ነው አሮሚኛ ቋንቋ ለመጀመሪያ ጊዜ የስነፅሑፍ ቋንቋ ሊሆን የበቃው። አነሲሞስ ነሲብ በ 1855 ሆሮገድሩ ወለጋ የተወለደ አሮም ነው። ገና ወጣት ልጅ እያለ በባሪያ ፈንጋዮች ከእናቱ ጉያ በጉልበት ተወስዶ፣ ስምንት ጊዜ ያህል ከአንድ ባሪያ አሳዳሪ ወደ ሌላው ሲዘዋወር ቆይቷል።

በ 1870 እንግሊዝ የባሪያ ንግድን ህገወጥ ካደረገች በኋላ አነሲሞስ በባሪያ ፈንጋዮች ተጠልፎ ወደ አውሮፓ በመርከብ ሲላክ፣ የእንግሊዝ የባህር ሃይል እሱ ያለበትን መርከብ ቀይ ባሕር ላይ ይዞ አነሲሞስን ምጽዋ ላይ ከመርከብ አውርዶ ጥሎት ይሄዳል። በወቅቱ የምፅዋ የቱርክ አስተዳዳሪ የነበረው ካውንስል ሙዚንገር አነሲሞስን ከእንግሊዞች ተረክቦ ከምጽዋ በቅርብ ርቀት ላይ ትገኝ ወደነበረው ሞንኩሉ ወደምትባል ቦታ ወስዶ እዚያ ለነበረው የስዊዲሽ ሚሽን ያስረክባል። አነሲሞስ በሞንኩሉ የስዊዲሽ ሚሽን ሲማር በትምህርቱ ጎበዝ፣ በጠባዩ ሸጋ ሁኖ በመገኘቱ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርቱን እንደጨረሰ ከ 1876 እስከ 1881 ስዊድን አገር ስቶክሆልም ጆሃንሉንድ በሚባል የስዊድሽ ኮሌጅ ለከፍተኛ ትምህርት ተልኮ በቲዎሎጂ ትምህርት በከፍተኛ ደረጃ ይመረቃል። አነሲሞስ ነሲብ በቲዎሎጂ ትምህርት ከስዊድን ዩኒቨርሲቲ በ 188 ዓመቱ መጀመሪያ ላይ የተመረቀ የመጀመሪያው የአሮም ምሁር ነው።

አነሲሞስ ከሞንኩሉ ክሪሸና (ስዊዘርላንድ) ድረስ በመመላለስ ባዘጋጀው የአሮምኛ ቋንቋ “የስፔሊንግ” መጽሃፍ በመጠቀም ነው ከላቲን ፊደል ወደ ግእዝ ፊደል ለውጦ መጽሐፉ ቅዱሱን በአሮምኛ ቋንቋ በማዘጋጀት ለመጀመሪያ ጊዜ አሮምኛን የስነፅሑፍ ቋንቋ ያደረገ የአሮም ሊቅ ብቻ ሳይሆን፣ ለግዕዝ ፊደልም አስተዋፅኦ ያበረከተ ኢትዮጵያዊ የቋንቋ ሊቅ ነው። በስዊድን የዩኒቨርሲቲ ትምህርቱን እንደጨረሰ ከስዊድን የሚሲዮን ቡድን ጋር በመሆን ከ 1981-82 ካርቱም ሱዳን ለጥቂት ጊዜ ይቆያል። ሱዳን ለሚሲዮን ስራ አመች ባለመሆኑ በ 1882 መጨረሻ ላይ ወደ ሸዋ መጥቶ ትንሽ ከቆየ በኋላ ወደ ትውልድ ስፍራው ወደ ወለጋ ጌዶ ይሄዳል። ከዚያ ከረን (ኤርትራ) ሂዶ ትንሽ ከቆየ በኋላ ወደ አደገበት ወደ ሞንኩሉ ይመለሳል። እዚያ ሁኖ ከ 1887 - እስከ 1894 ድረስ በአሮምኛ ቋንቋ የተዘጋጁ ሥራዎቹን አዘጋጅቶ መጀመሪያ ሞንኩሉ በሚገኘው የስዊድን ሚሽን ማተሚያ ቤት እንዲታተሙ አስደረገ። የአነሲሞስ ወይም በሚታወቅበት የአሮም ስሙ የአባ ገመችስ የስነፅሑፍ ስራዎች የሚከተሉት ናቸው።

21

- 1) መንፈሳዊ መዝሙሮችና ድርሳኖች 1887 (በአሮምኛ)
- 2) የመፅሐፍ ቅዱስ አዲስ ኪዳን በ 1893 (በአሮምኛ)
- 3) የመፅሐፍ ቅዱስ ብሉይ ኪዳን በ 1893 (በአሮምኛ) 4) የአሮም ፊደል መፍቻ ወይም በእንግሊዘኛው ፅሑፍ የመፅሐፍ ርእስ አጠራር “The Galla spelling book” በ 1894 (በአሮምኛ) 5) ብሉይ እና አዲስ ኪዳንን ያካተተውን የተሟላውን መፅሐፍ ቅዱስ በ 1899 (በአሮምኛ)

እነዚህን መጻሕፍት በአሮምኛ ቋንቋ ይሁኑ እንጅ ሁሉንም ቢሆን በግዕዝ ፊደል በመጠቀም ነው አነሲሞስ ያዘጋጃቸው። በዝግጅቱ ሂደት አስቴር ጋኖ የምትባል ከሱጋር በሞንኩሉ የስዊድን ሚሲዮን አብራ ያደገች እንደ አነሲሞስ ከወለጋ የመጣች ሴት ከፍተኛ እርዳታ አርጋለታለች። አስቴር የአሮምኛ ቋንቋንና የአሮም ባህላዊ አነጋገሮችን ከአነሲሞስ ይበልጥ ጠንቅቃ የምታውቅ ሴት እንደሆነች በወቅቱ በሞንኩሉ ከአነሲሞስም ሆነ ከአስቴር ጋር ለጥቂት ዓመታት አብሮ የቆየው የስዊድን ሚሲዮን ቡድን መሪ የነበረው ኒልስ ሃይላንደር ፅፏል።

22 በ 1899 በአነሲሞስ እና በአስቴር ተዘጋጅቶ ያለቀው አዲስ ኪዳንና ብሉይ ኪዳንን ያጠቃለለው በአሮምኛ

ቋንቋ የተዘጋጀው የመጀመሪያው የመፅሐፍ ቅዱስ እትም ከሪቮና ስዊዘርላንድ ተልኮ በ 1899 እንዲታተም ተደረገ። የአሮምኛ ቋንቋ ለመጀመሪያ ጊዜ የስነፅሑፍ ቋንቋ ሊሆን የበቃው አነሲሞስ ነሲብ እንደ አውሮፖውያን አቆጣጠር በ 1893 በአሮምኛ ቋንቋ አዘጋጅቶ በአሳተመው “መጫፈ ቁልቁሉ” አማካይነት ነው። አነሲሞስ በግእዙ ፊደል በመጠቀም ወደ አሮምኛ የተረጎመው መጽሐፍ ቅዱስ ከእግሊዝኛ መጽሐፍ ቅዱስ ሳይሆን በላቲን ቋንቋ ከተጻፈው መጽሐፍ ቅዱስ ነው። አነሲሞስ ከሀገር ውስጥ ቋንቋዎች ውስጥ አሮምኛን፣ ትግሪኛን ብሌንና (የኤርትራ አገው) ከውጭ ቋንቋዎች ደግሞ ላቲንና ስዊድንኛን የሚናገር ሰው እንደመሆኑ፣ መጽሐፍ ቅዱስን በአሮምኛ ተርጉሞ ለማቅረብ የላቲን ፊደሉ የአሮምኛ ቃላት ድምፆችን በሚገባ ይወክላል ብሎ ቢያምን ኑሮ የላቲን ፊደሉን ትቶ በግእዙ ፊደል መጠቀሙ ባላስፈለገው ነበር። አነሲሞስ በአሮምኛ ቋንቋ ያዘጋጀውን ትርጉም እና ሌሎች ጽሑፎች የግእዙን ፊደል ተጠቅሞ ማዘጋጀቱን ለመጀመሪያ ጊዜ የተቃወመው የኢትዮጵያ ጥናት ተመራማሪ እንደሆነ የሚነገርለት ጣሊያናዊው ኢኒሪኮ ቸሩሊ (Enrico Cerulli) ነው።

21 Frider Hylander, Onesimus Nesib: Some Remarks on Cerullis ‘The Folk – Literature of the Galla, Journal of Ethiopian Studies, July 1969, p.82 22 Ibid.,p.83

ቸሩሊ በ 1923 በፃፈው አጠር ያለ ፅሑፍ ላይ ተቃውሞውን፣ በሚከተለው አኳኋን ገልጿል። “... the small book in Galla with native poetry and songs, containing valuable information of pagan beliefs, ethnology and religion, love and war, proverbs and riddleless had already been printed in 1894 and circulated by native Gallas one male and one female. The book is written with Ethiopic alphabet, which express very imperfectly even the sounds of the Ethiopian language; the system of transcription is not explained in the book. The authors do not indicate what Galla sounds correspond in the system to this or that Ethiopic letter. I could not have translated it without the aid of Loransiyos.”

23 ቸሩሊ የግእዝ ፊደል የአማርኛን ድምጽ እንኳ በተገቢው ሁኔታ አይገልጽም ብሎ በድፍረት መናገሩ ለፊደሉም ሆነ ለአማርኛ ቋንቋ ያለውን ጥላቻ ከማመልከቱም ባሻገር ይህ አባባሉ የሚያሳየው የተመራማሪነት ችሎታውን ፋሽስታዊ የፖለቲካ አቋሙ እያጠለሸው መሆኑን ነው።

24 ይህ የቸሩሊ አመለካከት በስነ ቋንቋ እውቀት ላይ ያልተመሰረተ መሆኑ ግልጽ ነው። አማርኛም ሆነ ሌሎች የኢትዮጵያ ቋንቋዎች በስነጽሑፍ ቋንቋነት ሊሰፍሩ የቻሉት በግእዝ ፊደል በመጠቀም እንደሆነ የአደባባይ ሚስጥር ነው። የአፍሪካን ባህል ለመመርመር የሚፈልጉ የምእራብ ተማሪዎች ስለአፍሪካ የተጻፈ ነገር ሁሉ እኛ በምናውቀው ፊደል ብቻ መሆን አለበት የሚል የአውሮፓውያን እብሪትና አፍሪቂ ለሆነ ነገር ሁሉ የሚያሳዩትን ንቃት የሚያሳይ ነው። አነሲሞስ መፅሐፍ ቅዱስን ወደ አሮምኛ ቋንቋ ተርጉሞ ሲያቀርብ ለምን በግእዝ ፊደል እንደተጠቀመ የኒልስ ሃይላንደር ልጅ ፍሬድ ሃይላንደር እንደሚከተለው አስቀምጦታል።

“Onesimus was familiar both with Latin letters and various kinds of phonetic script. In the mission Journals referred to by me, he discussed the choice. He considered the Amharic characters preferable, not only because they were used in the old culture of the region but also because he felt they expressed the sound better than the Latin alphabet. Another of Onesimus pupils, Martin Nordfeldt, who wrote the Galla Grammer says that the “Amharic Characters [alphabets] used by Onesimus seem to be the most correct and indeed the only way to express the Galla sound correctly... Onesimus added a new letter ‘for a peculiar sound in the Galla language which is not found in Amharic. It is a ‘dh’ produced by retracting the tip of the tongue to the hard palate, a cerebral or super dental sound’ ... [Onesimus] stress the point that he agrees with the British and Foreign Bible Society and linguists when they state that the translation should be done in a pure and fundemantal Galla, common to as many Galla tribes as possible.” This principle guided him and the team. He contacted a great many Gallas from various provinces that he had at his disposal, fifteen pure Gallas from various parts of Ethiopia,

and ascertained that all of them agreed that the translation was good.”²⁵ ከነሲሞስ በግዕዝ ፊደል በመጠቀም መፅሐፍ ቅዱስን ከላቲን ወደ ኦሮምኛ በተረጎመበት ጊዜ (dh) የሚለውን የኦሮምኛ ድምፅ እንዲወክል የፈጠረው ፊደል “ደ” (de) ተብሎ በሚነበበው የግዕዝ ፊደል አናት ላይ ወራጅ መስመር በመጨመር እና “ጳ” በማድረግ ነበር። ይሁንና ይህ ፍንቅፅ ፊደል ከግዕዝ “ጳ” ጋር ቀረቤታ ስላለው በተለይ በእጅ ፅሁፍ (cursive writing) ላይ ችግር እየፈጠረ መጣ።

ይህን ብዥታ ላንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ለመፍታት “dh” የሚከሰትባቸውን የኦሮምኛ ተዋፅኦ ስሞች በ“ዳ” ጭንቅላት ላይ ሰረዝ በመጨመር ማለትም “ዳ” በማድረግ በዚህ ዓይነት ፍንቅፅ ፊደል መወከል እየተለመደ መጣ። በዚህ መሠረት ከነሲሞስ ለኦሮምኛ ብቻ ሳይሆን ለግዕዝም ፊደል አስተዋፅኦ ያከረከተ ሊቅ ነው። ከነሲሞስ ከ 1903 እስከ 1932 ድረስ ወለጋ ለቀምት ሲኖር ቆይቶ በ 1932 እዚያው ለቀምት ሙቶ እዚያው ተቀበረ። እስቲርም ወለጋ ተመልሳ ከቆየች በኋላ አርጅታ የሞተችው በ 1962 ነው።

ኦሮምኛን በላቲን ፊደል /ቁቢ/ የመፃፉ ሥራ የተጀመረው ቪዥን ኢትዮጵያ እና ኢሳት በጋራ ባዘጋጁት የውይይት መድረክ ላይ የቀድሞ የአነግ አመራር አባላት የአሁኑ የኦሮሚያ ዲሞክራሲያዊ ድርጅት መሪዎች እንዳቀረቡት በአነግ አማካይነት በ 1984-85 አይደለም። ከዚያ ቀድሞ ነው።

የዚህ ጥረት ጠንሳሽ አነግ ሳይሆን የመኢሶኑ መሪ ኃይሌ ፊዳ ነው። አነግ የሃይሌን ሥራ ወርሶ በሃገር ደረጃ ተግባራዊ ያደረገው ነው። ትክክለኛው ታሪክ እንደሚከተለው ነው። ሃይሌ ፊዳ አርጅ የተወለደ የወለጋ ኦሮም ነው። ወደ ውጭ ለትምህርት ከመሄዱ በፊት መፅሐፍ ቅዱስ ከእጁ የማይለው ትጉህ የሚሲዮን ተማሪ/ሰባኪ እንደነበር በወቅቱ የሚያውቁት ሰዎች ይናገራሉ። ሃይሌ ፊዳ በጀርመን 23 Ibid., Folk – Literature, p.80 24 ቸሩሊ በአፍሪካ ቀንድ ስለሚገኙ የተለያዩ ነገዶች የዘውግ ትንተና ጥናት ታዋቂ ከሆኑ ተመራማሪዎች ውስጥ አንዱ ነው።

ፋሽስት ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በወረረች ጊዜ የዘር/የጎሣ ፖለቲካን ኢትዮጵያ ውስጥ በማስተዋወቅና በመተግበር ቀዳሚ ነበረች። በአምስት ዓመታት የኢትዮጵያ ቆይታዋ ኢትዮጵያን በብሄረሰብ ከልላ እንደነበር ይታወቃል። ይህም አማራን፣ ትግሬ ኤርትራን ጨምሮ በሁለት የተለያዩ ክልሎች፣ ኦሮም እና ደቡብን አጠቃላይ “ጋላ-ሲዳማ” በተሰኘ ሌላ ክልል፣ ሱማሌን ኢጣሊያ ሱማሌላንድ በሚል ከኢትዮጵያ ሱማሌ ጋር በመጨመር ኢትዮጵያን በዚህ መልክ ከፋፍላ አካላ ነበር። ይኸ የኢጣሊያ ፋሽዝም ኢትዮጵያን ልክ እንደዛሬው በዘውግ ክፍፍል አካሎ አዳክም እና ከፋፍሎ ለመግዛት የተከተለው የከፋፍላ ግዛ (divide et impera) ፖለቲካው ነበር።

ፋሽስት ኢጣሊያ ይህን የጎሣ ፖለቲካ ይመራ የነበረው በአዲስ አበባ ውስጥ ከጊዮርጊስ የአፄ ሚኒልክ አደባባይ ወደ አፍንጮ በር ሲኬድ በዛሬው ጊዜ አዲስ አበባ ሬዥናንት የሚባለው ህንፃ ካለበት ቢሮ ሁኖ ነበር። ቢሮው “Ufficcio Politico” (አፊቶዬ ፖለቲካ) ይባል ነበር። ዋናው የፖለቲካ ቢሮ እንደማለት ነው። የዚህ ቢሮ ዋና ኃላፊ ተደርጎ ተመድቦ የነበረው ደግሞ ኤንጅኮ ቸሩሊ ሲሆን፣ በፋሽስት ወረራ ወቅት ኢጣሊያ በኤትዮጵያ ላይ የተከተለችውን ፖለቲካ በበላይነት ሲመራ የነበረው ቸሩሊ ነበር።

The Duke of Aosta had to face the personality conflict with his immediate associates, especially the vice, Governor-General Professor Enrico Cerulli, eminent scholar of Ethiopian Studies and Director of Political Affairs at the Ministry of Africa. (Source: Alberto Sbecchi: Italian Colonialism in Ethiopia (1936-1940) Phd dissertation, University of Illinois, Chicago-Circle,1975 p.74 25 Ibid., Folk Literature, p.86

ሐምቡርግ ዩኒቨርሲቲ የአፍሪቃ ቋንቋዎች ባህል ጥናት ዲፓርትመንት በአስተማሪነት ሲሰራ የኦሮምኛ ቋንቋን ለጀርመን የቋንቋ ተማሪዎች በሚያስተምርበት ጊዜ የማስተማርያ ዝግጅቱን በላቲን ፊደል ከማዘጋጀት ውጭ ሌላ ፊደል ሊጠቀም የሚችልበት ሁኔታ አልነበረም። የሃይሌ ፊዳ “ሄርማታ አፋን ኦሮም” [Grammar of the Oromo Language] የተሰኘው መፅሐፍ ጥንሰስ ይህን ቅድመ ሁኔታ መነሻ በማድረግ የተጀመረ ነው።

ሃይሌ ይህን ጀርመኖችን ኦሮምኛ ለማስተማር ያዘጋጀውን የማስተማሪያ ፅሁፍ ወደ መፅሐፍ በለወጠበት ጊዜ እዚያ ሃምቡርግ ዩኒቨርሲቲ የነበረ ምትኩ ተርፋሳ የሚባል የመኢሶን አባል የሆነ ከፍተኛ እገዛ አድርጎታል። ከምትኩ ተርፋሳ በተጨማሪ ከናን ቶሎሳ አቦ ረጋሣ የተባሉ ሌሎች የኦሮም ምሁራን ኃይሌ የኦሮምኛ ቋንቋ ሰዋሰው በሚያዘጋጅበት ጊዜ

የተለያዩ እገዛ አድርገውለታል። “ኃይሌ ይህን የኦሮሚኛ ቋንቋ ሰዋሰው በሚያዘጋጅት ጊዜ አንዳንድ ፊደሎችን ነድፎና አስቀርቦ በአንዲት የግሉ በሆነች የፅሁፍ መኪና (Type writer) ላይ አስለብዶ ነበር። መፅሐፉንም ያዘጋጀው በዛች የፅሁፍ መኪና ነው። እኔ እስከማውቀው ድረስ፣ ያች የፅሁፍ መኪና፣ የመጀመሪያዋ የኦሮሚኛ ቋንቋ የፅሁፍ መኪና ናት።”

26 ይህን “ሄርማታ አፋን ኦሮሞ” በሚል ርዕስ የላቲን ፊደልን በመጠቀም ኃይሌ ያዘጋጀውን መፅሐፍ 15 ቅጂዎች ለመጀመሪያ ጊዜ ኃይሌ ፊደል በሰጠው አደራ አማካይነት በድብቅ ወደ ኢትዮጵያ ያስገባው ለጊዜው ስሙን መግለፅ አስፈላጊ ሁኖ ያልተገኘው፣ የዚህ ፀሐፊ የ 38 ዓመት የሥራ እና እስከአሁንም የቅርብ ጓደኛ የሆነ ሰው ነው። መኪሱን በሐምሌ 1960 በጀርመን ሃምቡርግ ከተማ በተካሄደው የመስራች ጉባኤ ሲመሰረት ከሃያ አምስቱ መስራቾች መካከል በወቅቱ የጉባኤው ተሳታፊዎች ከነበሩት ከአስራ ሰባቱ አንዱ የነበረውና፣ ሃይሌ በሀምቡርግ ዩኒቨርሲቲ ለጀርመኖች ኦሮሞኛ በሚያስተምርበት ጊዜ ይህ የኃይሌና የዚህ ጽሁፍ ፀሃፊ ጓደኛ አማሪኛ ለጀርመን የኢትዮጵያ ታሪክ ተመራማሪዎች የሚያስተምር ሰው ነበር።

በቀዳማዊ ኃይለሥላሤ ዘመን ይህን በላቲን ፊደል የተጻፈ የኦሮሞኛ መፅሐፍ ከአውሮፓ ወደ ኢትዮጵያ ይዞ ለመግባት አመች አልነበረም። በተለይም ይዞ የሚመጣው ሰው በተማሪዎች ንቅናቄ ውስጥ በአመራር ላይ ከነበሩት መካከል ከነበረ፣ በወቅቱ በአገር ግዛት ሚኒስቴር ስር የህዝብ ፀጥታ ጥበቃ ዋና ክፍል ይባል በነበረው የጸጥታ መ/ቤት ጥብቅ ክትትል እንዲደረግባቸው ስማቸው ለፀጥታ ሠራተኞች በተላለፈ ሊስት 27 ውስጥ ስለሚገኝ በአዲስ አበባ ኤርፖርት ሲደርስ ፍተሻ እንደሚካሄድበት የታወቀ ነበር።

ስለዚህ የተደረገው ነገር ይኸው ሰው በሃምቡርግ ዩኒቨርሲቲ አማርኛ ያስተማራት የነበረች ጀርመን ሴት በኢትዮጵያ ስለ ክብረነገሥት የደክተሬት ዲግሪ ለመስራት ሃሳብ ስለነበራት፣ እሷ ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ካቀደችበት ከ 1965 መጨረሻ ጋር በተቀናጀ መልኩ መፅሐፉ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ ተደረገ። ይህች ሴት የፖላንድ ዝርያ ያላት ጀርመናዊ ስትሆን ስሟም አሌሶ ያንኩቭስኪ ትባላለች።

እሷና የዚህ ፀሐፊ ጓደኛ ከጀርመን በአንድ አውሮፕላን ወደ ኢትዮጵያ አብረው እንዲመጡ፣ የ“ሄርማታ አፋን ኦሮሞ” መፅሐፍ አስራ አምስት ቅጂዎች በሷ ሻንጣዎች ውስጥ እንዲሆኑ ተደረገ። ይህ የሆነበት ምክንያት በንጉሡ ዘመን ፈረንጆች ወደ ኢትዮጵያ ሲመጡ በአይሮፕላን ጣቢያ ፍተሻ የሚባል ነገር እንደማይደረግባቸው የታወቀ ስለነበረ ነው። እቅዱ እሷ አስመራ ወርዳ ከአስመራ ቆይታዋ በኋላ ላሊበላ ሂዳ ከዛ ወደ አዲስ አበባ ስትመጣ እነዚያን “የሂርማታ አፋን ኦሮሞ” መጻሕፍት 15 ቅጂዎች ቀድሟት ለገባው የአማርኛ አስተማሪዋ እንድትሰጥ ነው የታሰበው። 26 አንዳርጋቸው አሰግድ፣ በአጭር የተቀጨ ረዥም ጉዞ፣ 2000፣ ገፅ 298 27 የዚህ ፅሁፍ አዘጋጅ ወደበኋላ የኢህአፓ የአመራር አባል ከነበሩት ከነግርማቸው ለማ እና ከጌታቸው ማሩ፣ እንዲሁም በኋላ በ 1966-67 የመኪሱን አባል እና የአውሮፓ ተማሪዎች ማህበር ሊቀመንበር ከሆነው ከአማሪ ተግባሩ ጋር በ 1964 የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ማህበር (AAUSU) የአመራር አባል ስለነበር ስሙና ፎቶግራፉ በወቅቱ የህዝብ ፀጥታ ጥበቃ ዋና መምሪያ ሃላፊ በተፈረመ ደብዳቤ ክትትል እንዲደረግባቸው ከተወሰነ የተማሪው እንቅስቃሴ ዋና ተዋንያኖች የስም ዝርዝርና የፎቶግራፍ ሊስት ውስጥ ይገኛል።

27.1 በንጉሡ ጊዜ ከነዚህ የአ.አ. ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ማህበር መሪዎች ጋር ከወልቂጤ አልፎ ከሚገኝ ቦተር በሚባል ቦታ በፈጥኖ ደራሽ እስር ቤት ለሰባት ወር ያህል የታሠረ፣ እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር በ 1967 ዓ.ም. በሰሜን አሜሪካ የኢትዮጵያ ተማሪዎች (ኢዙና) ሊቀመንበር የነበረ፣ በደርግ-ኢህአፓ ዘመን መጀመሪያ የካቲት 66 የፖለቲካ ት/ቤት የፖለቲካ - ኢኮኖሚ መምህር ቀጥሎም “መስከረም” የተሰኘ የኢህአፓ የርእዮተዓለም መፅሄት ዋና አዘጋጅና በኋላም በኢህአፓ ማእከላዊ ኮሚቴ ፅ/ቤት የኢኮኖሚ መምሪያ ምክትል ኃላፊ ሁኖ ሲሰራ መስከረም 6/1981 ዓ.ም. መምሪያው ባቀረበው አዲስ የኢኮኖሚ ፖሊሲ ጥናት ምክንያት ከሊቀመንበር መንግሥቱ ሃይለማርያም ቢሮ ተጠርቶ አራት ሰዓት ተኩል ከፈጀ የሁለትዮሽ ውይይት በኋላ አለመግባባቱ ሊጠብ ባለመቻሉ በፕሬዚዳንቱ ትእዛዝ ከቢሮአቸው እንደወጣ እንዲታሠር ተደረገ።

27.2 ከአንድ ዓመት እስራት በኋላ በ 1982 ሲፈታም ከኢህአፓ እንዲባረርና በማናቸውም የመንግሥት ሥራ እንዳይመደብ የተደረገ ነው። በ 1985 ዓ.ም. (መድረክ በተሰኘ የንድፈ ሃሳብ መጽሔት አስፋው ቦጋለ በሚል የብእር ስም የብሔሮች የራስን እድል በራስ የመወሰን መብት ጽንሰሃሳብና አባሪ ችግሮች መድረክ ቁጥር 1፣ ሚያዝያ 1985፣ ገፅ 29-68) በሚል በ 1986 በዚህ መጽሔት ላይ ተሰማ ወንዴ በሚል የብእር

ስም ፣ ዘመናዊ ሕገ መንግሥት በኢትዮጵያ - ከየት ወደየት? አንዳንድ የትኩረት ነጥቦች፡(መድረክ፣ ቅፅ 1 ቁጥር 2 ጥቅምት 1986፣ ገፅ 50-82) ላይ አውጥቷል። በአንድነት መጽሔት ከሰለሺ ጠና ጋር በመተባበር በኢትዮጵያ ስላለው የዋጋ ንረት ምክንያቶች የተደረገ ዳሰሳዊ ጥናትና የቀረበ የመፍትሔ ሃሳብ በሚል ርዕስ፣ (ጽናት ቅጽ 1 ቁጥር 1 ሰኔ 2001 ገጽ 24-32) በዛው ዓመት በኢትዮጵያ ድህረገጽ ላይ በኢትዮጵያ የፖለቲካ ፓርቲዎች አሰላጭና የፖለቲካ ትብብር ጥያቄ በሚል ርዕስ ጽሑፎችን አውጥቷል። ጸሐፊው ከ1983 የመንግሥት ለውጥ በኋላ በአዲስ አበባ ከተማ በግል የአማካሪነት እና የህትመት ስራ በመተዳደር ላይ ይገኛል።

27.3 ከትትል የሚደረግባቸው የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ፊኮርድ በሚል ሸኚ ደብዳቤ በ16/04/1965 በደብዳቤ ቁጥር መ/97/65 በኢትዮጵያ ንጉሠነገሥት መንግሥት የአገር ግዛት ሚኒስቴር የሕዝብ ፀጥታ ጥበቃ መምሪያ በነበሩት በኮ/ል ሲራክ ተስፋ ፊርማ ወጪ የተደረገ፣ በስማቸው ዝርዝርና በፎቶግራፋቸው ካታሎግ መሠረት እየተገናዘበ ጥብቅ ከትትል እንደደረግባቸው በፀጥታ ጥበቃ ለኢንተለጀንስ፣ ለመረጃ፣ ለአፕሪልን እና ለጥበቃ ዋና ክፍሎች የተላኩ ማንደር 27.2 በቁጥጥር ስር ቆይተው ስለሚለቀቁ ግለሰቦች የሚሰጥ የምስክር ወረቀት በሚል ርዕስ በኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ በአገር ውስጥ ጉዳይ ሚኒስቴር የማእከላዊ ምርመራ ልዩ መምሪያ ኃላፊ በነበሩት በሌተና ኮ/ል ንጋቱ ገብረጊዮርጊስ ፊርማ ታህሣሥ 20/1982 ወጪ የተደረገ የምስክር ወረቀት። በምስክር ወረቀቱ ላይ ታሳሪው (አምሃ ዳኘው ተሰማ) የታሰረበትን ምክንያት “የፖለቲካ ወንጀል ተሳትፎ” የተለቀቀበትን ምክንያት “በምህረት” በሚል ሰፍሮ ይገኛል።

እንደታወቀውም ሻንጣዎቹ አስመራም ሆነ አዲስ አበባ ላይ ሳይፈተሹ ነው የገቡት። አዲስ አበባ ስትደርስ በእቅዱ መሠረት ከሷ በፊት አዲስ አበባ ተፈትሾ ገብቶ ለሚጠብቃት አስተማሪዎች መፅሐፎቹን አስረከቡት። ኃይሌ ፊዳየ “የሂርማታ አፋን አሮሞ” መፅሃፍ አስራ አምስት ቅጅዎች እንዲሰጥ የፈለገው በኢትዮጵያ ለፕሮቴስታንት እምነት ዋና ተጠሪ ለቁስ ጉዲና ቱምሳ ነው። የዚህ ጽሑፍ አዘጋጅ ጓደኛ ቁስ ጉዲና ቱምሳን በቀጠሮ ሊያገኛቸው እና ከሃይሌ ፊዳየ የተላኩላቸውን እቃ ሊሰጣቸው እንደሚፈልግ ይገልጽላቸዋል። ቁመታቸውና መላ ቁመናቸው የሰማይ ስባሪ የሚያህለው ቁስ ጉዲና ቱምሳ ከሃይሌ ፊዳየ የተላኩላቸው እቃ የመጽሐፍት ቅጅዎች መሆናቸውን ሲገነዘቡ፣ ሊሰጣቸው የመጣውን ሰው አይሮኘላን ጣቢያ ስላልተቀበሉትና በቀጠሮ ስለተገናኙ፣ አይተውት የማያውቁት ሰው ሲሆንባቸው የንጉሠነገሥቱ መንግሥት ስላይ ይሆናል በሚል ተጠራጥረው መጽሐፎቹን ሳይቀበሉ ፊት ነስተውት ይመለሳሉ።

ሃይሌ የሰጠው አደራ የከበደው መልእክት አድራሽ ከአሥራአምስት አመታት በላይ የአውሮፓ ቆይታ በ1965 መጀመሪያ ላይ ወደሃገር ቤት ሲመለስ እሚያውቀው ሰው ሁሉ ጠፍቶበት ምን ማድረግ እንዳለበት ሲያሰላስል፣ አብሮ አደጉ የቀ/ቸ መኮንን አባፈርዳ ልጅ በቀለ መኮንን ትዝ ይለዋል። እሱን አፈላልጎ ያገኘና ጉዳዩን ያወያየዋል። እሱም እኔ ከቁስ ጉዲና ቱምሳ ጋር አግባብ ስለሌላ የተላኩትን መጻሕፍት ስጠኝና ለቁስ ጉዲና ቱምሳ እሰጣቸዋለሁ ይለዋል። ባለው መሠረት ቁስ ጉዲና ቱምሳ ሃይሌ የላካቸውን <የሂርማታ አፋን አሮሞ> 15 ቅጅ መጻሕፍት ከበቀለ መኮንን እጅ ይረከባሉ።

የሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማህበር ታህሳስ 1965 አዲስ አበባ ውስጥ ባካሄደው ሚስጥራዊ ስብሰባ ሲያምጠው የቆየውን የአሮሞ ነፃነት ግንባር (አነግ) በመውለድ ይከስማል። በኢትዮጵያ የፕሮቴስታንት እምነት “ጳጳስ” የነበሩት ቁስ ጉዲና ቱምሳ በወለጋ የሚሰዩን ሰባኪ የነበረው ሃይሌ ፊዳየ የላኩላቸውን <የሂርማታ አፋን አሮሞ> መፃሕፍት ቅጅዎች በአነግ አመራር ውስጥ ለነበሩ የወንዝ እና የእምነት ልጆቻቸው ለሆኑት ለወለጋ አሮሞዎች ያስረከባሉ። የአነግ አመራር በአመዛኙ ከሸዋ የአርተዶክስ ተዋህዶ እምነት ተከታይ አሮሞዎች እና ከሐረርጌ እና ባሌ የእስልምና ተከታዮች ወደ ወለጋ የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ አሮሞዎች ተዛውሮ በነበረበት በ1984፣ ወያኔ በፈጠረለት <መልካም አጋጣሚ> በመጠቀም አነግ ቁቤን ተግባራዊ እንዲሆን አደረገ። በዚህ ፀሐፊ ግንዛቤ የቁቤ አጭር ታሪክ ይህን ይመስላል። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው የሜጫና ቱለማ ድርጅት የአሮሞ ብሄረተኝነት የተጠነሰሰበት ድርጅት ነው። ለብዙ ሰዎች ስለሜጫና ቱለማ ድርጅት መሪዎች ሲወራ የሚታሰቡት ጀኔራል ታደሰ ብሩና ኮ/ል ዓለሙ ቂጢሳ ናቸው።

ይሁንና ንጉሡ በፀጥታ መ/ቤታቸው አማካይነት በሚደርሳቸው መረጃ መሰረት የሜጫና ቱለማ ድርጅትን ከጀርባ በመሆን የሚያስተባብሩት ቀኛዝማች መኮንን ወሰኑ አባፈርዳ መሆናቸውን ይደርሱበታል። የአሮሞ ብሄረተኝነት አስተሳሰብ የተጠነሰሰው በሜጫና ቱለማ ድርጅት እቅፍ ውስጥ በተቋቋመው የአሮሞ ነፃነት ግንባር (አነግ) እንደመሆኑ፣ ለአሮሞ ብሄረተኝነት መጸነስ ቀኛዝማች መኮንን ወሰኑ አባፈርዳ አይነተኛ ሚና ተጫውተዋል። ቀኛዝማች መኮንን

አባፈርዳ በንጉሡ ዘመን በሜጫና ቱለማ ማህበር አማካይነት የኦሮሞ ማህበረሰብን ጥቅም በተጠናከረ መልኩ በማራመዳቸው ከንጉሡ ጋር ቅራኔ ውስጥ የገቡ ሰው ነበሩ። አሮሞኛ አቀላጥፈው የሚናገሩት 28 ቀዳማዊ ኃይለሥላሄ የቀኛዝማቹን የትውልድ ሐረግ ስለሚያውቁት “ከኛም በላይ ኦሮሞ ላሳር” በማለት ከወረዳቸው በኋላ ቀኛዝማቹ መኮንን ወሰኑን፣ ከኮሎኔል ዓለሙ ቂጤሳንና ሌሎች የተወሰኑ የሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማኅበር የአመራር አባላት እንዲታሰሩ አደረጉ። ከዚያም በ 1960 በንጉሡ ትዕዛዝ የሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማህበር ፈቃድ ተሰርዞ እንዲዘጋ ተደረገ።

በኋላም በ 1968 በአብዮቱ አፍላ ወቅት በኦሮሞ ብሄረተኝነት አራማጅነት ደርግ ቀ/ች መኮንን አባፈርዳን ጀነራል ታደሰ ብሩን እና ቄስ ጉዲና ቱምሳን እንዲገደሉ አስደረገ። በንጉሡ ጊዜ የተዘጋው የሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማኅበር በደርግ ጊዜ እንደተዘጋ ቆይቶ የተከፈተው በወያኔ ዘመን ሲሆን በአባቱ እግር ተተክቶ ቢሮውን ያስከፈተው እና ሕይወቱ እስካለፈበት ጊዜ ድረስ ማኅበሩን በኋላፊነት የመራው በቀለ መኮንን ነበር። የሚገርመው ነገር የአረብ ብሄረተኝነት መስራች መሆኑ የሚነገርለት ሰው እራሱ አረብነት የሌለው፣ የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ ያልሆነው፣ የሌባኖስ ክርስቲያኑ ሜሸል አፍላክ እንደሆነው ሁሉ፣ የኦሮሞ ብሄረተኝነት ዋናና ቀዳሚ አቀንቃኝ/ አራማጅ የነበሩት ደግሞ የመርእድ አዝማች በዛብህ የልጅ ልጅ የሆኑት “አማራው” ቀ/ች መኮንን አባፈርዳ መሆናቸው ነው።

29 28 በንጉሱ ጊዜ የቤተመንግሥት የልፍኝ አስከልካይ የነበበሩት፣ በደርግም ሆነ በኢህአዴግ ዘመን ጡረታ እስከወጡበት 2006 ዓ.ም ድረስ የቤተመንግሥት ዋና አስተዳዳሪ የነበሩት ብርጋዴር ጀነራል ፍሬስንበት አመዴ ለሎሚ መጽሔት በሰጡት ቃለ መጠይቅ ላይ የሚከተለው አባባል ሰፍሮ ይገኛል። “አንድ ቀን ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለሥላሄ በመኪና ሆነው ወደ ደብረዘይት መንገድ ያቀናሉ። ሁሌም እንደሚደረገው አንድ ያካባቢው ተወላጅ ባለአገር የጃንሆይን መኪና አስቆሞ እጅ ከነሳ በኋላ አቤቱታ ሊያሰማ ይጠጋቸዋል። ንጉሠነገሥቱ መስከታቸውን ወረድ አድርገው ከውጭ ሆኖ የሚያናግራቸውን ሰው ለመስማት ተዘጋጁ። ሰውየው በአሮሞኛ ቋንቋ አቤቱታውን ማሰማት ጀመረ።

መኪናው ውስጥ አብሬያቸው ነበርኩ። እኔ ቋንቋውን ስለማላውቅ ዝም አልኩ። ጃንሆይ ወደኔ ዞር አሉና ‘ያነጋግረናል እኮ! ለምን አትመልስለትም?’ አሉኝ። ጃንሆይ አሮሞኛ አላውቅም አልኳቸው። በያዙት በትረመንግሥት ሆዴን ነካ ነካ እያደረጉ፣ ፈገግ አሉና የውጭ አገር ቋንቋ ለማጥናት ከመሸቀዳደም በፊት የአገርህን ቋንቋ ማወቁ አይሻልም ነበር? አሉኝ። እሳቸውም ሰውየውን በአሮሞኛ አነጋገሩት። ቀጠሮ ተይዘለት ተሰናበተ። ከዚያ ወደ ደብረዘይት ጉዝአችንን ቀጠልን።” (ሎሚ መጽሔት፣ ቅጽ 3፣ ቁጥር 78/2006፣ ገጽ 34)

29 አፄ ምኒሊክ የአፄ ቴዎድሮስ ምርኮኛ ሆነው ወደጎንደር ሂደው አስር ዓመት ያህል በቆዩበት ጊዜ ከሸዋ ነጋሲዎች ሐረግ እወለዳለሁ ቢልም በጉልበቱ የሸዋ መሪ የሆነው መርእድ አዝማች በዛብህ አፄ ምኒልክን ተክቶ ሸዋን ሲገዛ ነበር። መርእድ አዝማች በዛብህ የመንዝና ተጉለት ተወላጅ ነው። አፄ ምኒሊክ በወሎ ኦሮሞዋ ባለአባት በወርቀት እርዳታ ከመቅደላ ምርኮ አምልጠው ሸዋ ሲመለሱ መርእድ አዝማች በዛብህ ጋር ተከታትይ ውጊያ አድርገዋል። የኦሮሞ ቱለማ ነገድ ዋንኛ ባለአባት ልጅ እንደሆኑ የሚነገርላቸው ጎበና ዳጩ መጀመሪያ ላይ ከመርዕድ አዝማች በዛብህ ጋር አብረው ነበር። ይሁንና ወደ ኋላ በሸዋ የአፄ ሚኒሊክ ተቀባይነት እያደገ መሄዱ ሲታወቅ ጎበና ዳጩ ከአፄ ምኒሊክ ጋር ታርቀው በራስነት ማእረግ የአፄ ምኒሊክ ዋናኛ የጦር መሪ ሆኑ።

መርእድ አዝማች በዛብህም መጨረሻ ከአፄ ሚኒሊክ ጋር ባደረገው ጦርነት ተሸንፎ ይያዝና በንጉሡ ትእዛዝ ይገደላል። (Brian James Yates, Invisible actors: The Oromo and the Creation of Modern Ethiopia, Phd. Dissertaion, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2009. p160) መርእድ አዝማች በዛብህ የሸዋ ገዢ ሆኖ በቆዩበት ጊዜ በሸዋ ከቱለማ አሮሞዎች ጋር ስምምነት ላይ ይደርሳል። ስምምነቱም በዛብህ ላይ ወጋቸው እነሱም በምትኩ ልጁን አጃንካ ነገዎ ለተባለው የቱለማ አሮሞ የሰላሌ አካባቢ ባላባት አማካይነት በጉዲፈቻ ልጅነት ሊቀበሉ ይስማማሉ። ይህ በጉዲፈቻ የተሰጠው የመርእድ አዝማች በዛብህ ልጅ ማሌ አባፈርዳ ወይም በአጭሩ አባፈርዳ የተሰኘ ስም ተሰጥቶት ያድጋል። ማሌ አባፈርዳ የቀኛዝማቹ መኮንን ወሰኑ ወላጅ አባት ናቸው። ወሰኑ የማሌ አባፈርዳ ጓደኛ ሲሆኑ መካን በመሆናቸው መኮንን እንደጉዲፈቻ አባት ሁነው እንዲያሳድጉት ጠይቀው በማሳደጋቸው ቀኛዝማቹ መኮንን በሳቸው ስም ሊጠሩ ቻሉ። (ከቤተሰቦቻቸው ጋር ከተደረገ ቃለመጠይቅ የተገኘ።)

ይህ ከስተት በኢትዮጵያችን ውስጥ በአስራ ሰባተኛው ክ/ዘመን መባቻ ላይ የተጀመረው የአማራውና የኦሮሞው ማህበረሰቦች ቁርኝት በሃያኛው ክ/ዘመን ላይ ከፍተኛ ደረጃ ላይ ለመድረሱ አይነተኛ ምልክት ነው። የቁቤ ፅሁፍ

በኢህአዴግ ዘመን በ 1984-85 አካባቢ ወያኔና አነግ ወዳጅ በነበሩበት ጊዜ በአነግ አቀነባባሪነት ህወሃት በሚመራው መንግስት ፀድቆ በመመሪያ መልክ አሮምኛ ቋንቋ በላቲን ፊደል እንዲጻፍ የተደረገው ኃይሌ ፊዳ ባዘጋጀው “የሂርማታ አፋን አሮም” መፅሐፍ ላይ በመመርኮዝና በመፅሐፉ ላይ መጠነኛ መሻሻል በማድረግ ነው የቁቤ ፅሁፍን በመጠቀም በአፊሴል የአሮምኛ ቋንቋ በላቲን ፊደል እንዲተካ የተደረገው። ሁኔታውን በቅርብ የተከታተሉ ሰዎች እንደሚሉት ግን በ 1984 የተዘጋጀው የቁቤ ፅሁፍ ከሃይሌ ዝግጅት ያነሰ እንጅ የተሻለ አለመሆኑን ነው። ለመናቸውም ቁምነገሩ የቁቤ ፅሁፍ ጠንሳሽ ኃይሌ ፊዳ እንጅ አነግ አለመሆኑን ለመጠቀም ነው። አነግ ከወያኔ ጋር በመተባበር የግዕዝ ፊደል በላቲን ፊደል እንዲተካ በማድረግ ረገድ ከፍተኛ ሚና ተጫውቷል።

የአሮም ቋንቋ በየትኛው ፊደል (የላቲን ወይስ የግዕዝ) መጻፍ እንዳለበት ለመወያየት በጥቅምት ወር 1984 (Nov 3/1991) አነግ ደጋፊዎቹ የሆኑትን እና ቁጥራቸው አንድ ሺህ የሚደርስ ተሳታፊዎች ስብሰባ ጠርቶ ካወያየ በኋላ፣ በተለመደው ድርጅታዊ አሰራር አለአንዳች የድምፅ ተቃውሞ ሁሉም ተሳታፊዎች አሮምኛ በላቲን ፊደል እንዲጻፍ ወስኑ ተባለ። አዋጅ ቁጥር 7/1984 በቋንቋ ላይ የመሠረተው የክልል መንግሥታት መመስረቻ አዋጅ ተግባራዊ ሲሆን፣ አሮምኛን በቁቤ የመጻፍ ሁኔታ ይህን ውሳኔ መነሻ በማድረግ በይፋ እንዲተገበር የተደረገው በአነግ ተወካይ በዶ/ር ዓለሙ ገምታ፣ በኢህዴዲ የክልል 4 ኘሬዚደንት በሀሰን ዓሊ መሪነትና አቀነባባሪነት ሲሆን፣ በወቅቱ የት/ሚኒስቴር አንደኛ ተቀዳሚ ሚኒስቴር በነበሩት የኢህዴን የአመራር አባል በወ/ሮ ገነት ዘውዴ ግምባር ቀደም አስፈጻሚነት እንደነበር ጉዳዩን በወቅቱ በቅርብ የተከታተሉት አቶ አብርሃም ቀጂላ በኢትዮ ሚዲያ ድህረ ገጽ ላይ ባወጡት ጽሁፍ አስገንዝበዋል።

30 የአሮምኛ ቋንቋ በላቲን ፊደል እንዲጻፍ መደረጉ ከግዕዝ ፊደል ብቃት ማነስ ነው ወይስ ከአማርኛ ቋንቋ እና ከሚጻፍበት የግዕዝ ፊደል ጥላቻ የመነጨ የፖለቲካ አቋም ነው? የሚለው እየተደጋገመ የሚነሳው ጥያቄ ሰፊ ያለ ውይይት የሚጠይቅ ነው። በዚህ ርእስ ላይ ከየትኛውም የኢትዮጵያ ማህበረሰብ የፈለቁ ምሁራን ማድረግ የሚገባቸው ውይይት ከቀለም እውቀት ባለፈ በአመዛዥ ልቦና እና በሀቀኝነትና ላይ የተመሰረተ ሊሆን ይገባል። አቶ አብርሃም ቀጂላ ለአሮሚፋ ከላቲን ቁቤ ይልቅ የግዕዙ ፊደል ይጠቅማል በሚል በ 2009 ዓ.ም ኢትዮ ሚዲያ በተባለው ታዋቂ ድህረ ገፅ ላይ ባወጡት ፅሁፍ ውስጥ የአሮም ምሁራን ከግዕዝ ፊደል ይልቅ የላቲኑን ፊደል የመረጡባቸውን ሁለት ምክንያቶች ሲገልጡ 1 ኛ/ የግዕዙ ፊደል “dh” ለሚለው የአሮምኛ ድምፅ መወከያ የሌለው ስለመሆኑ እና 2 ኛ/ ሰባቱ የግዕዝ ፊደል አናባቢዎች አስር አናባቢዎች ላሉት የአሮምኛ ቋንቋ የሚመጡ አይደሉም 3 ኛ/ የግዕዝ ፊደል የሚጠብቅና የሚላላ ድምፅን መለያ የለውም የሚሉ መሆናቸውን ገልጸዋል።

አቶ አብርሃም በፅሁፋቸው ውስጥ የግእዙ ፊደል ይኸን “dh” የሚለውን የአሮምኛ ድምፅ የሚወክልበት ፊደል ያለው መሆኑና የግእዙም ስርዓተ-አናባቢዎች ቁጥራቸው አስር መሆኑን አመለክተዋል። ቁቤን ያስጀመሩ የአሮም ጽንፈኛ ብሄረተኞች ያንን እርምጃ የወሰዱት የግዕዝ ፊደል የአማራና የትግሬ ብቻ ስለመሰላቸውና በአማራ፣ በአማርኛና በግዕዝም ላይ በነበራቸው ጥላቻ እና ቁጣ ተገፋፍተው እንደሆነ ገልፀዋል። ባጭሩ አንድ ፀሐፊ እንዳስቀመጠው የግዕዝ ፊደል በ“አማርኛ” ላይ የተሰነዘረው ጥላቻ ገፈት ቀማሽ ሁኗል። በተጨማሪም በዚህ ፅሁፋቸው ላይ አሮምኛን በላቲን ቁቤ ከመጻፍ ይልቅ በግእዝ ፊደል ቢጻፍ የሚሻልባቸውን ምክንያቶች አቶ አብርሃም ቀጂላ እንደሚከተለው አብራርተዋል። 1 ኛ/ ከቆጣቢነት አንጻር በላቲን ፊደል ተጠቅሞ ሲታተም 300 ገጾች የሚፈጅ መፅሐፍ በግእዝ ፊደል ተከትሎ ሲታተም 100 ገጾች ብቻ እንደሚጠናቀቅ፣(ለምሳሌ “ተማሪ” ለማለት በላቲን “temare” በቁቤ ደግሞ “tamaarii” ተብሎ ይጻፋል። በአሮምኛ “ለጴ” ለማለት በቁቤ “laphee” ብሎ መጻፍ ምን ይህል ብዙ ፊደሎችን መቀጣጠል እንደሚጠይቅ በግልፅ ይታያል።)

2 ኛ/ የላቲንም ሆነ የቁቤ ቀለም አንድን ድምፅ በአንድ ቀለም ከሚወክለው የግእዝ ፊደል ጋር የመወዳደር ችሎታ የላቸውም። ለምሳሌ በእንግሊዘኛ lough, doubt እንውሰድ። ቃላቱ በድምፅ ሲገለጽ laf. dout ናቸው አገጻጻቸው ግን ቃላቱ ከሚፈጥረው ድምጽ ጋር አብሮ አይሄድም። በግዕዝ ፊደል ቢጻፍ ግን የሚነበበው የተጻፈው ብቻ ነው የሚሆነው።

3 ኛ/ የግዕዝ ፊደል የመጥበቅ ምልክት የለውም የሚለው በአንዳንድ የአሮም ምሁራን የሚባለው አባባል ሃሰት መሆኑን አቶ አዲስ አለማየሁ ፍቅር እስከ መቃብር በተሰኘው ዝነኛ መጽሐፋቸው ያደረጉትን መሻሻል መመልከት ይቻላል።

4 ኛ/ ይህንን አሮምኛን በላቲን የመጻፍ ነገር በመጀመሪያ ወደ ኢትዮጵያ ያመጡት ራሳቸው የአውሮፓውያን ሚሽነሪዎች እንደሆኑ፣ ይህንንም ያደረጉት የኢትዮጵያ ፊደላትን ማጥናት ስለከበዳቸውና በሚያውቁት የላቲን ፊደል አሮምኛን

መከተቡ መጤ ሃይማኖታቸውን ለማስፋፋት ስለአመቻቸው መሆኑን፣ 30 አብርሃም ቀጅላ፣ በአሮምኛ ግዕዝ ፊደላትን ስለመጠቀም ተገቢነት፣ ኢትዮ-ሚዲያ ድህረገጽ፣ ሰኔ 2009

5 ኛ/ 70% የሚሆነው አሮምኛ መናገር የማይችለው የኢትዮጵያ ሕዝብ የግዕዝ ፊደሉን በቀላሉ ተረድቶ አፋን አሮምን መማር የሚያስችል መሆኑ፣ 6 ኛ/ አፋን አሮም ተናጋሪውም የሌለውን ኢትዮጵያዊ ቋንቋ ተረድቶ በቀላሉ መማር ይችላል። ማለትም አሮምኛ ቋንቋው ያልሆነ ሌላ የኢትዮጵያ ዜጋ አሮምኛ ለመማር ቢፈልግ አዲስ ፊደልና አዲስ አነባብብ መማር አያስፈልገውም። 7 ኛ/ ከላቲን ይልቅ በግዕዝ ፊደል መጠቀማቸው አሮምኞችን በኢትዮጵያና በሌሎች ኢትዮጵያውያን እንደባእድ ከመታየት ያድናቸዋል። አሮምኞችን ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ወንድሞቻቸው እና እህቶቻቸው ጋር ይበልጥ ያቀራረባቸዋል። ለብሄራዊ አንድነት መጠናከር የአንድ ፊደል መኖር ጉልህ የሆነ አስተዋፅኦ ይኖረዋል። 8 ኛ/ የግዕዝ ፊደል በዓለም ከሚገኙ አስራ ሁለት የፊደል ዘሮች አንዱ ስለሆነ በግዕዝ ፊደል መጠቀም አሮምኞችን ብቻ ሳይሆን መላ አፍሪካውያንን የሚያኮራ ስለሆነ ቢጠቀሙበት ይበጃል በማለት ምክራቸውን ለግሰዋል።

31 በ 1950 ዎቹ የመጨረሻ ዓመታት በንጉሡ ዘመን የተጀመረው የኢትዮጵያ ተማሪዎች እንቅስቃሴ ለሃገራዊ ህዝብ ፖለቲካዊ ፍትህ፣ ኢኮኖሚያዊ ርትዕ እና እኩል ተጠቃሚነት፣ የጥንት ልእልናዋ ተመልሶ፣ አድጋና ለምልማ፣ ተከብራና ተፈራታ ለማየት ለሚጠይቀው እልህ አስጨራሽ ትግል ህይወቱን ለመገባር ወደኋላ የማይል ትውልድ አፍርታ የነበረች ሃገር እንዴት ከሃምሳና አርባ አመታት በኋላ አሁን የደረሰችበት አሳዛኝ የመከፋፈል ሁኔታ ላይ ልትገኝ ቻለች? ያሁሉ የፈሰሰ የአንድ ትውልድ ደም እንዴት ፍሬ ሳያፈራ ቀረ? በሃቅና በጥምና ከታሰበበት ለዚህ ጥያቄ የሚሰጠው መልስ አስቸጋሪ አይደለም። ያ ትውልድ የከፈለውን መስዋእትነት ያከበደው ሊጓዝበት የመረጠውን መንገድ አጥርቶ ባለመተለሙ ነው።

ትግሉ እንዲመራበት የተመረጠው አስተምህሮ (ርእዮተዓለም) ወይም ሀልዮት ከሃገሩ ተጨባጭ ታሪካዊና ባህላዊ አስተሳሰብ ጋር ያልተቆራኝ በመሆኑ ነው። ሙሉ በሙሉ በውጭ ፍልስፍናዎች እና እምነቶች ላይ ያንጋጠጠ እና እመራብታለሁ ሲል የነበረውን ሀልዮት/አስተምህሮ/ ከሃገሩ ተጨባጭ ሁኔታ ጋር ሊያዋህድ ባለመቻሉ ነበር። እነዚህ ከውጭ የተቀዱ የፖለቲካ እና የኢኮኖሚ አስተሳሰቦች ደግሞ ከሃገራችን ተጨባጭ ሁኔታ እና የእድገት ደረጃ ጋር ያልተገናዘቡ እንደነበሩ በአሁኑ ጊዜ ለማንም ግልፅ ሆኗል።

የተመረጠው የትግል አስተምህሮ በሰብ ለብ ደረጃ እንጅ በሚገባም ያልተጨበጠ ስለነበር፣ “ለቅልብልብ አማት ሲሶ በትር አላት” እንዲሉ የቸኮላ እና ሁኔታዎችን በሚገባ ያላገናዘበ እንቅስቃሴ ስህተት ላይ መውደቁና ብሎም መቀጣቱ አይቀሬ ነበር። ወደተግባር በሚተረጎምበት ጊዜ መሬት ላይ ከነበረው ተጨባጭ ሁኔታ ጋር ሊገጣጠም አልቻለም። ለዚያ ትውልድ እርስ በእርስ መከፋፈል በሎም በታጠቀ ሃይል ለመመታት ሁኔታዎቹን ማመቻቸቱ “ሳይታለም የተፈታ” ነበር። አሁንም ከሃምሳ ዓመታት በኋላ የኢትዮጵያ ቀለም ቀመስ የሆነው ትውልድ ይኸው ምርጫ ፊቱ ላይ ተደቅኖበታል።

አሁንም ምርጫውን ሊያስተካከል ይገባል። በመደበኛ ትምህርት ያካበተውን እውቀት ላስተሳሰብ ምጥቀት ሊጠቀምበት ይገባል። የጥላቻ ፖለቲካን በመተው ለሃገር እና ለወገን አንድነት፣ ለሃገር ሉዓላዊነት መጠበቅ ሲባል ራእዩን ሊያጠራና የተራራቀውን የፖለቲካ አስተሳሰቡን ሊያቀራረብ ይገባል። እንደቀድሞው የመስመር ትግል ወደ እርስበርስ መገዳደል ማምራት የለበትም። የኢትዮጵያ የፖለቲካ ምሁራንና የፖለቲካ ድርጅቶች ይህን ብልህነት ሊቀዳጁ ጊዜው የግድ ይላል።

መማር ማለት ያለፈ ስህተትን ማሻሻል ማለት ነው። ይህ ካልሆነ መማሩ ጥቅም የለውም። አንድ ፀሐፊ እንዳለው “ እንደ አ ለመታደል ሁኖ በሃገራችን ልዩነት የመደበኛነቱን ቦታ እንዲይዝ በፖሊሲ ደረጃ ከተቀረፀበትና አንድነት ደግሞ በሁለተኛ ደረጃ ከሚታይበት፣ ሰው በሰውነቱ ሳይሆን በሚናገረው ቋንቋ እና በተወለደበት አካባቢ ምክንያት ብቻ ከእርሱ ምን ይጠበቃል የሚ ባልበት፣ የሃገር ጉዳይ እንደተራ ነገር ከሆነበት፣ የነበረውን መንቀፍ አዲስ ነገር እንደሚያስገኝ፣ የራስን መና ቅ ከሰለጠኑት ጋር እኩል የሚያስቀምጥ የእድገት ደረጃ እንደሆነ ከሚታሰብበት ዘመን ላይ መድረሳችን ነው። ”

*32 ይህን አባባል የአሁኑ ትውልድ በጥምና እንዲገነዘብ የግድ ይለዋል። በሃገራችን ቀደም ሲል በተከናወኑ የታሪክ ክንውናችን ውስጥ የነበሩ ደካማ ጎኖችን ነቅሶ በማውጣት፣ ይህ ትውልድ ጎራ ለይቶ እርስ በእርሱ እንዲታገል ለማረድግ

የተወጠነውን ሤራ ማስቆም፣ ለሤራው ተባባሪ ሁኖ አለመገኘት የወቅቱ ዋጋ ጥሪ ሊሆን ይገባል። የፊደል አመራረጥን በተመለከተ በአሁኑ ወቅት ሁለት የተለያዩ መስመሮች ይታያሉ። አንደኛው ወገን ለምንድን ነው አሁን “ስለሞተ ነገር” የምታላዝኑት? የአሮሞ ህዝብ የመረጠው ነው የሚል አስተያየት ያራምዳል። ሌላው ወገን ደግሞ በዚህ ጉዳይ ላይ የወሰኑት የአሮሞን ማህበረሰብ እንወክላለን የሚሉ የፖለቲካ ልሂቃን እንጅ የአሮሞ ማህበረሰብ ምርጫው ቀርቦለት የወሰነው አይደለም። ስለሆነም መነሳት ያለበት ወቅታዊ ጥያቄ ነው፤ የጥላቻ ፖለቲካ የወለደው ትልቅ ግድፈት ነው። በአነጻጻ በወያኔ የተወሰነው ይህ የላቲንን ፊደል የመምረጥ ውሳኔ የአሮሞን ህዝብ ኢትዮጵያዊነት የማያንፀባርቅ፣ ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ወገኖቹ የሚነጥል ነው የሚል ነው። እንደ አንድ ፀሐፊ 31 አብርሃም ቀጆላ፣ ዝነ ከማሁ 32 መምህር ልዑሊቃል አካሉ፣ አሮሞኛ ቋንቋ መጻፍ ያለበት በግዕዝ ፊደል ወይስ በላቲን ፊደል? ኢትዮ ሚዲያ፣2008

አቀራረብ፣

“ ለአሮሞ ኢትዮጵያውያን ማንነት የሚቀርበው የአፍሪካ ብቸኛ ፊደል የሆነው የግዕዝ ፊደል እንጅ የላቲን ፊደል አይደለም። ከኢትዮጵያ ቋንቋዎች አን ዱ የሆነው አሮሞኛ ቋንቋ ለተቀሩት ልዩ ልዩ ቋንቋ ተናጋሪ ኢትዮጵያውያን በለመዱት የግዕዝ ፊደል ቢቀርብ ቋንቋውን ለመማር ይቀላቸዋል ። ሁላችንም ኢትዮጵያ ውያንን ሊያስተሳሰር የሚችል በመሆኑም የታሪክ ፣ የማንነት፣ የአብሮነት መሠረት ይሆናል ”

33 የሚል አመለካከት ያራምዳል። ቪኸን ኢትዮጵያና ኢሳት በጋራ ሁኔታው ባዘጋጁት የውይይት መድረክ ላይ አሮሞኛን በላቲን ፊደል መጻፍ ለምን አስፈላጊ ተብሎ ለተነሳው ጥያቄ የአሮሞ ዲሞክራሲያዊ ድርጅት የአመራር አባል የሆኑት ዶክተር መስፍን መልሰ ሲሰጡ፡- “አሮሞ ሕዝብ ለራሱ የሚሆነውን ፊደል ቁቤን መርጧል። ይህ የፖለቲካ ድርጅት ያመጣው ሳይሆን ለቋንቋው አጻጻፍ የሚያመች መሆኑ ያመጣው ነው። ቋንቋው ነው ይህን ዓይነት የፊደል አጠቃቀም የሚፈልገው። ታዋቂ ሰዎች ከዛሬ 90 እና መቶ ዓመት በፊት ሳይንሳዊ ምርምር አድርገው በዚያ ላይ የመሠረተ ነው።

የግዕዙን ፊደል ከመጥላት የመጣ አይደለም። ይህ የአለቀለት ጉዳይ ስለሆነ አታንሡ” ብለዋል።

34 የአሮሞ ህዝብ ቁቤን መርጧል የተባለው በምን ጊዜና የት ቦታ ነው? ይኸ የፊደል መረጣ ጥያቄ በህዝብ ውሳኔ መልክ ለአሮሞ ህዝብ የቀረበው? ይኸ የፊደል መረጣ ጉዳይ መላውም ባይሆን አብዛኛው የአሮሞ ማህበረሰብ የሚስማማበት ነው ወይ? አነጻ ይህን ጉዳይ ከወያኔ ጋር በማበር በታህሣሥ 1984 ሲያስወስን፣ በሰብሰባው ላይ ቋንቋውን የሚያውቁ ገለልተኛ የቋንቋ ምሁራንን አካቶ ነበር ወይ? አብዛኛው ሰው እንደሚያውቀው ይህ ውሳኔ የአነጻና የወያኔ የፖለቲካ ውሳኔ እንጅ ሳይንሳዊ ምርምር የተካሄደበት አይደለም። የአሮሞ ህዝብ መክሮ የወሰነበት አይደለም።

ህዝቡ በተገቢው ሁኔታ ገብቶት እየተጠቀመበት ስለመሆኑ በጥናት የተደገፈ ማረጋገጫ የለም። ይህ ፀሐፊ የአንድ ሰው ወኪል በመሆን በቅርቡ ማለትም በ2009 (መጋቢት-ሚያዝያ) ሸሽመኔ ከተማ በሚያስችለው የምእራብ አርሲ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ለመግት በሄደበት ጊዜ ጉዳያቸውን ይዘው የሚቀርቡ አንዳንድ የተማሩ ባለጉዳዮችን ሲያነጋግር የቁቤ ፅሁፍ ለማንበብ እንደሚቸገሩ ገልፀውለታል። ባለጉዳዮቹ ብቻ ሳይሆኑ ያውቁታል ተብለው የሚገመቱ የፍርድ ቤት ሠራተኞች እና ዳኞች ሳይቀር የቀረበላቸውን በቁቤ የተጻፈ ማመልከቻ በተገቢው ቅልጥፍና ለማንበብ ሲቸገሩ ተመልክቷል። ችግሩ እንደቀድሞው የተማሪ እንቅስቃሴ የተራማጅነት ዘመን እንዲሁም የዚያ ዘመን የውርዴ ልጅ በመሆን እስካሁን እንደወረደው የኢትዮጵያ ልጆች የፖለቲካ ትርምስ፣ ህዝብ ያልመረጣቸው፣ የራሳቸውን የፖለቲካ አስተሳሰብ በህዝብ ለመጫን የሚፈልጉ ልሂቃን በህዝብ ስም መማል እና መገዘት ዋጋ ሙያቸው ሁኖ በመገኘቱ ነው።

የቋንቋ ምሁራን ሊመሰክሩ እንደሚችሉት ማናቸውንም ቋንቋ በየትኛውም ፊደል መጻፍ ይቻላል። በየትኛውም የራሱ የሆነ ፊደል በሌለው ቋንቋ ላይ ችግር ማጋጠሙ አይቀርም። ግን ፊደሉን ለቋንቋው ቅላፄ እንዲስማማ እያደረጉ መጠቀም ተችሏል። ለዚህ ትልቁ ምሳሌ እንግሊዘኛ ነው። እንግሊዘኛ በላቲን ፊደል ነው የተጻፈው። ነገር ግን “ሽ” ለሚል ድምፅ ፊደል ስለሌላቸው “sh” “h” ስለሌላቸው “ze” “z” ስለሌላቸው “ph” ወዘተ... ይጠቀማሉ። ግዕዝም ያጋጠመውን ተመሳሳይ ችግር በተመሳሳይ ሁኔታ ፈቶታል። ግዕዝ “ጀ” ስለሌለው “ደ” ላይ ጭረት በመጨመር “ጀ” ጠ ላይ ምልክት በመጨመር “ጨ”፣“ተ” ላይ ምልክት በመጨመር “ቸ” ወዘተ እያደረገ ተጠቅሞበታል።

35 በዚህ ጉዳይ ላይ ምርምር ያካሄዱት ፕሮፌሰር ጌታቸው ሃይሌ “አማርኛ ለምን የኢትዮጵያ ቋንቋ ሆነ” በሚል ርእስ በ1961 ዓ.ም ውይይት በተባለ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ መምህራን መፅሕፍት ላይ በወጡት ፅሁፍ ውስጥ “... በቃላት ረገድ አማርኛ ውስጥ አማርኛ ያልሆኑ ከኢትዮጵያ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች የተወሰዱ ብዙ ቃላት አሉበት። በድምፅ ረገድ ሴማዊ ያልሆኑ ቋንቋዎች የሚናገሩ ሰዎች አማርኛን ሲማሩ እንዳያስቸግራቸው ሲል እነሱ መናገር የማይችሏቸውን ድምፆች አማርኛ አስወግዶላቸዋል። “ሐ” “ሃ” “ዐ” “ፀ” “ጸ” ድምፃቸውን ያጡት በዚህ ምክንያት ነው። ከነዚህም ሰዎች ቋንቋዎች ዘንድ የሴም ቋንቋዎች የማይውቁቸው ድምፆች አማርኛ ውስጥ ገብተዋል።

“ቸ”፣“ጨ” ወዘተ. የሚያመለክቷቸው ድምፆች ወደ አማርኛ የገቡት በዚህ ምክንያት ነው። ስለዚህም አማርኛ በሴም ቋንቋዎች እና በሌሎች የኢትዮጵያ ቋንቋዎች መካከል ይገኛል። በመሆኑም አማርኛ ነገድ-አልቦ ቋንቋ ነው” በማለት ገልፀዋል።

36 በአነጻ ፖለቲካ ተጽእኖ ስር የሚገኙ የአሮሞ ልሂቃን የግዕዙን ፊደል የጠሉት የኢትዮጵያ ብቸኛ ምልክት በመሆኑ ከዚያም አማርኛ ቋንቋ የሚገለገልበት በመሆኑ ለሁለቱም ባላቸው ጥላቻ ሊሆን ይችላል። የጥላቻው መሠረት ግን በተገቢው ሁኔታ ሊጤን የገባል። ለምሳሌ የአማርኛን ቋንቋ እንውሰድ። የተለያዩ የእድገትና የመቀላቀል ደረጃዎችን አልፎ ነው አሁን የደረሰበት ደረጃ ላይ የሚገኘው። ሲጀመር የአክሱም መንግሥት “ነፍጠኛ” ወታደሮች እርስ በርሳቸው የሚግባቡበት ቋንቋ ሁኖ ተጀመረ። ቀጥሎም አማርኛም ሆነ ትግሪኛ የአፍ መፍቻ ቋንቋቸው ያልነበረው ከድናጥን ጀምሮ የነበሩት የአክሱም መንግሥት የመጨረሻዎቹ ነገሥታት በየአቅጣጫው ከሚያዘምቱት ሠራዊት ጋር የሚግባቡበት ቋንቋ ሆነ። ወደ ልሳነ ንጉሥነት ደረጃ ከፍ ያደረጉት የአፍ መፍቻ ቋንቋቸው አገውኛ የነበረው ከንጉሥ ነገሥት ላሊበላ ጀምሮ የነበሩ የዛጋ ነገሥታቶች ናቸው።

33 ዝኒ ከማሁ 34 መምህር ልዑላቃል አካላ፣ ኢትዮ ሚዲያ፣ ጁን 29/2016. Taken from ESAT special program Vision Ethiopia & ESAT conference part 5. <https://www.youtube.com/watch?v=1EBtvOUTOEw> 35 ኃይሌ ላሪቦ፣ ዝኒ ከማሁ 36 ጌታቸው ኃይሌ፣ አማርኛ ለምን የኢትዮጵያ ቋንቋ ሆነ?፣ ውይይት፣ ቅጽ 2 ቁጥር 1961፣ ገጽ 80 በአጠቃላይ ስለአማርኛ ቋንቋ አመጣጥ ያሉት የፅሁፍ መረጃዎች የሚያመለክቱት የአማርኛ ቋንቋ ከወታደር ቋንቋነት ወደ ህዝብ ቋንቋነት የተሸጋገረው ቀደም ሲል የአክሱም የመጨረሻዎቹ ነገሥታት በኋላም ቀጥለው የመጡት የዛግዌ ነገሥታት ሠራዊታቸውን ባስፈሩበት “ዳር አገር” ሁላ የነበሩ ልዩ ልዩ ነገዶችና ጎሳዎች ይናገሩአቸው ከነበሩ የተለያዩ ቋንቋዎች ጋር እየተደባለቀ እንደነበረ ነው።

37 ወታደሩንም ተከትሎ የሚሄደው ነጋዴ ንግዱን ለማሳለጥ ይግባባበት እንደነበር ስለሚገመት፣ በብዙ አገሮች እንደተከሰተው፣ የብዙ መቶ አመታት አዝጋሚ ውጤት ሊሆን ቢችልም፣ በኢትዮጵያ የአማርኛ ቋንቋ መስፋፋት ከግዛት አንድነት መፈጠርና ከብሄራዊ ገበያ መከሰት ጋር የተሳሳተ መሆኑ ግልፅ ነው። አንድ ፀሐፊ ስለአማርኛ ቋንቋ መፈጠር ምክንያት ሆነ ብሎ የሚያምንበትን ትንታኔ ሲያቀርብ “ የአክሱም ነገሥታት ግዛት ለማስፋፋት ሲሉ በኢትዮጵያ የተለያዩ መእዘናት ሠራዊት እያሰፈሩ ከየአካባቢውም ሠራዊት እየመለሙ ነገዶችን ከነገዶች ጋር እያቀላቀሉ፣ አንድ ወ ገ ን ለማድ ረ ግ በመቻላቸው ነው። በልዩ ልዩ አውራጃዎች ይገኙ የነበሩት ነገዶች የግእዝ አባባልና አነጋገር ለጉሮሮዎቻቸው ና ትናጋቸው አስቸጋሪ ስለሆነባቸው ለአንደበታቸው አባባል አመችና እንደሚሰማማቸው እያደረጉ ይነጋገሩበት ስለጀመሩ ለአምሃርኛ መወለድ ዋና ምክንያት ሊሆን ችሏል ” በማለት አስቀምጠውታል።38 አማርኛ በተለያዩ የቋንቋ እድገት እና ውህደት ደረጃ አልፎ ለመጀመሪያ ጊዜ የቤተመንግሥት የፅሁፍ ቋንቋ መሆን የጀመረው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን ሲሆን፣ በአፄ ዮሐንስ ዘመንም ቢሆን አማርኛ ይህንኑ ደረጃውን ይዞ ቀጥሏል። የአማርኛ ቋንቋ ከዘመናዊ ትምህርት ጋር በሰፊው በስነፅሁፍ ቋንቋነት መስፋፋት የጀመረው በአፄ ሃይለሥላሄ ዘመን ነው። አፄ ሃይለሥላሄ ደግሞ አማራ ስለሆኑ አይደለም አማርኛ የተስፋፋው። የአፄ ሃይለሥላሄ አማራነት አንድ አራተኛ እጅ ብቻ ነው። በአፄ ሃይለሥላሄ ጊዜ የአማርኛ ቋንቋ የተስፋፋው በተጨማሪም ሁኔታዎች አስገዳጅት ነው። አፄ ሃይለሥላሄ የተወለዱት ከአባታቸው ከራስ መኮንን ወልደሥላሄ ጉዲሳና ከእናታቸው ከወ/ሮ የሺእመቤት ዓሊ ጋምጩ ነው። ዓሊ ጋምጩ የወረደሉ አሮሞ ሲሆኑ፣

የሸመቤት እናት የሰልጤ ጉራጌ ናቸው። የራስ መኮንን እናት የመንዝ ሰው ቢሆኑም የራስ መኮንን አያት የሸዋ አሮሞ ናቸው። እርግጥ አፄ ሃይለሥላሄ በፃፉት “ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ” በሚለው መፅሐፋቸው ላይ ከግማሽ በላይ አሮሞ መሆናቸውን ለመደበቅ በሚል የማይረባ አመለካከት የአያታቸውን ስም በመቀየር የራስ መኮንን የአያት ስም ጉዲሳ ሳይሆን ወልደመለኮት ናቸው ብለው አቅርበዋል። 39 የአማርኛ ቋንቋ ጥላቻ የተጠናወታቸው የአነግ ቀመስ የአሮሞ ልሂቃን አንድ የዘነጉት የታሪክ ጭብጥ አለ። ይኸውም ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው የአማርኛ ቋንቋ አማራ ከሚባለው ማህበረሰብ ቀድሞ የተከሰተ መሆኑን ነው። አማርኛ የአንድ ጎሳ/ነገድ/ ዘግ ብሄረሰብ ቋንቋ ሁኖ ሳይሆን የመነጨው ሥረ መሠረቱ ግእዝ ሁኖ በርከት ካሉ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ተቀይሮ ነው። አማርኛ ከሌሎች በኢትዮጵያ ውስጥ ከሚገኙ ቋንቋዎች ይልቅ በእጅጉ የሃገር ቋንቋዎች ድብልቅ ስለመሆኑ በ 1980 ዎቹ አጋማሽ ላይ ስለኢትዮጵያ ቋንቋዎች የተደረገ ጥናት እንደሚመሰክር አንድ ምእራባዊ የኢትዮጵያ ጥናት ተመራማሪ በፃፈው መፅሐፉ ላይ በቀጣዩ ገጽ እንደተመለከተው ዘግቧል።

37 በ 16 ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በፖርቹጋል ይደገፍ በነበረው ኢትዮጵያ ክርስትና እና በአቶማን ቴርክ ይደገፍ በነበረው የኢትዮጵያ እስልምና መካከል ሃይማኖትን ሽፋን በማድረግ ለፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ የበላይነት ይካሄድ በነበረው የከረረ የእስር በርስ ጦርነት ወቅት እስላማዊ በሆኑ የምስራቅ ኢትዮጵያ ግዛቶች ሳይቀር አማርኛ ይነገር እንደነበር መረጃዎች አሉ። እንደሚታወቀው አህመድ ግራኝ አልሞ የተነሳው ሃገራዊ መንግሥታዊ ስልጣንን ከክርስቲያኑ ንጉሠነገሥት አፄ ልብነድንግል በሃይል ነጥቆ መናገሻ ከተማውን በጎንደር ወስጥ በተንጣለለው የደምቢያ ሜዳ ላይ መስርቶ መላ ኢትዮጵያን፣ የቀድሞውን የባህረ ነጋሽ ግዛት ጭምር አስልሞ እና አንድ አርጎ ለመግዛት ነበር።

ግራኝ ዓላማው ከዚያም ያለፈ ነበር። ኢትዮጵያን፣ ሱማሌንና ጅቡቲን በአንድ ማእከላዊ የአፍሪካ ቀንድ ሱልጣኔት መንግሥት ስር ጠቅልሎ ለመግዛት ነበር።

ወታደራዊ ዘመቻው በትግራይ የአክሱምን የአበርገሌን የእንደርታን የተቤንን የሸፊን የአጋሜን አልፎም የሰራዬን እና የሐማሴንን አውራጃዎችን እንዲሁም የአርኪኮን አካባቢ ያወደመ ነበር። በተሠላፈ ሠራዊትና በመሳሪያ ብዛት የሃይል ሚዛኑ ወደ እሱ አጋድሎ በነበረበት ይሁንና ባልጠበቀው ሁኔታ ለዋና ከተማነት ከመረጠው ከተንጣለለው የደምቢያ ሜዳ ከሰላሣ እና ሰላሣ አምስት ኪሎ ሜትር ባልበለጠ ርቀት፣ በበላሣ ወረዳ ደንቀዝ በሚባል ቦታ ከልብነድንግል ልጅ ከአፄ ከገላውዲዎስ ጋር በ 1543 ዓ.ም በተካሄደ ጦርነት ተገደለ።

ሠራዊቱ የግራኝን መገደል ሲያውቅ በሽሽት ተፈታ።

ድሉም የአፄ ገላውዲዎስ ሆነ። አፄ ገላውዲዎስ ያሰለፈው “ጨዋ” የሚል መጠሪያ ያለው ሠራዊት ከአማራው፣

ከትግሬው እና ከደጋው የኤርትራ አውራጃዎች የተውጣጣ ነበር። የአህመድ ግራኝ “መለሳይ” በመባል የሚታወቀው መደበኛ ሠራዊቱ ደግሞ ከአፋርና ከሱማሌ፣ እንዲሁም ከአደሬ ማህበረሰቦች ጭምር የተውጣጣ ሲሆን፣ ወደ በኋላ ደግሞ ከደቡብ ማህበረሰቦችም ሠራዊት እንደመለመለ ተዘግቧል።

ቀደም ሲል የግራኝ ጦር የአፄ ልብነድንግል የማእከላዊ ንጉሠ ነገሥታዊ መንግስት ሠራዊት ላይ መጀመሪያ ሽምብራ ኩሬ በተባለ ቦታ (በዛሬው ሞጆና በዝቋላ መሀል) መጋቢት 13/1529 ታሪክን የለወጠ ታላቅ ድል ተቀዳጀ። ከፍተኛ የቁጥር ብልጫ የነበረው የአፄ ልብነድንግል ሠራዊት በአደረጃጀትና በስምሪት ስህተት፣ በግራኝ ኃይለኛ ተዋጊነት እና የውጊያ ስልት የሚያውቅ ጀግና የጦር መሪ በመሆኑ ምክንያት ሊሸነፍ ቢቃ። በተከታታይ በልዩ ልዩ ቦታዎች በተደረጉ ጦርነቶች ድል እያደረገ እንጦሮ ላይ የነበረውን የአፄ ልብነድንግል ዋና ከተማ አቃጠለ።

ከዚያም ለአመታት ንጉሠነገሥቱን ለመማረክ ከቦታ ቦታ ያሳድድ እንደነበር የሁለቱ ተፋላሚዎች ዜና መዋለሎች ዘግበውታል።

የኢማም አህመድ ኢብን ኢብራሂም አልቃዚ (1509 - 1543) ዜና መዋለል ወይም የታሪክ ፀሐፊ የነበረው አረቡ አረብ-ፋቂህ (Arab-Faqih) “የአብሻ ወረራ ታሪክ” በተሰኘው መፅሐፉ እንደዘገበው አህመድ ግራኝ አፄ ልብነድንግል በሽሽት ላይ እያሉ በሰፈሩበት አንጎት (የአሁኑ ወሎ) ውስጥ ይገኙ ከነበሩ የአማራ አውራጃዎች መካከል በአንዱአምባ ላይ ለመያዝ አቅዶ፣ ግራኝ ለወታደሮቹ በአማርኛ ብቻ እንዲናገሩ ጥብቅ ትእዛዝ እንደሰጠ፣ ወታደሮቹም እንደታዘዙት አድርገው ሳይጠረጠር የንጉሡን ጠባቂዎች አልፈው ንጉሠነገሥቱን ለመያዝ ሲቃረቡ ግራኝ ራሱ ሳይታወቀው ተሳስቶ በአፍ መፍቻ ቋንቋው (አፋርኛ ይሁን ሱማላኛ ወይም አደርኛ አልተገለጸም) በመናገሩ፣ ይህን የሰሙ የንጉሡ አጃቢዎች ንጉሡን እንዲያመልጡ እንዳደረጓቸው ዘግቧል። Source: *Arab-Faqih, Histoire De La conquest d’L’ Abyssinie, trans & ed. by Basset (1897) እንዲሁም ላጲሶ ደሌቦ፣ ዝነ ከማሁ፣ ገፅ 140፣172 ደንቀዝን ታሪካዊ ቦታ የሚያደርጋት አህመድ ግራኝ ከተሸነፈ ከ 72 ዓመታት በኋላ የአስረኛውና የመጨረሻው የገዳ ስርዓት መሪና

አባገዳነትን እንዲሁም የኢትዮጵያ ንጉሠነገሥትነትን ማእረግ አጣምሮ የያዘው የአፄ ልብነ ድንግል የልጅ ልጅ የሆነው ሱስኒዮስ፣ አደራጅቶ ባዘመተው፣ ከሱና ከታናሽ ወንድሙ ከራስ ሳህለክርስቶስ በስተቀር፣ ሙሉ በሙሉ በአሮሞ የሉባ ታጣቂ ኃይል በተገነባው ሠራዊቱ አማካይነት የገዛ አያቱን አፄ ያእቆብን በጎጃም ውስጥ ደብረዘይት ትባል በነበረ ቦታ ላይ በተካሄደ ጦርነት አሸንፎ በደንቀዝ - ጉዛራ ላይ የጎንደር ስርዎ መንግሥት በ 1607 መመስረቱ ነው። ወልደሳለላ በሚል የክርስትና ስም አስጠምቆ፣ ስልጣን ሞገሳ የሚል የዙፋን ስም/ ስመ መንግሥት ሰጥቶ ካገባት ሙሉ በሙሉ አሮሞ ከሆነችው ሚስቱ የወለደው እና ተተኪ የሆነው ልጁ ፋሲለደስ ደንቀዝ - ጉዛራ ላይ አባቱ ሱስኒዮስ ባሰራው ቤተመንግሥት አምሳያ ይሁንና አስተልቆ ወደሰሜን አቅጣጫ ሄድ ብሎ 55 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ የፋሲል ግንብን በማነፅ የጎንደር ከተማን በ 1632 ዓ.ም ቆረቆረ።

(ዝርዝሩን ይህ ፀሐፊ በተከታይ በሚያቀርበው፣ የኢትዮጵያዊነት፣ የአማራነት የአሮሞነት አጭር ታሪካዊ ምልከታ በተሰኘ ፅሁፍ ይቀርባል። Source: ተክለሥላሤ፣ የአፄ ሱስኒዮስ ታሪክ 1605 – 16322 (ያልታተመ ዜና መዋዕል) አ.አ፣ ቤተመጻሕፍት ወመዘክር Negasso Gidada relates, in his Ph.d dissertation, “History of the Sayyoo Oromoo of South Western Wallaga: Ethiopia from about 1730 to 1886”, Johann Wolfgang Goethe University, 1984, that, after his release from captivity in 1585, Susneyos voluntarily rejoined the Oromo in 1593 and became a Gada leader and with his Oromo luba army raided Godjjam, Shewa as well as Gurage and other Oromo groups, eventually marched to the imperial center by defeating Emperor Yacob and took the Imperial throne in 1670. Quoted in Brain James Yates, “Invisible Actors: The Oromo and the Creation of Modern Ethiopia (1855-1913). Ph.d dis. University of Illinois, 2009.p.35 38 አሰፋ እንደሻው፣ ዝነ ከማሁ፣ ገጽ 51 39 ሪፖርተር ጋዜጣ፣ ሐምሌ 16/2009

“During the first millennium A.D, the inhabitants of Amhara were Agew peoples who developed a distinct South-Ethio Semetic tangué, Amarina or Amharic, quite possibly through a process of pidginization and cerolization. The composit character of this language made it preeminently qualified to become the national language of Ethiopia. Combining features distinctive of both the northern and southern branches of Ethiopian Semetic, it also incorporated a large component of Cushitic vocabulary and syntax. A recent survey of the languages of Ethiopia notes that Amharic is a particularly “typical” Ethiopian language, possessing six of the eight phonological markers and sixteen of the eighteen grammatical features identified as characterizing the broader Ethiopian language area.”

40 ሌላው የአሮሞ ልሂቅ ህዝቅኤል ጋቢሳ ቀደም ሲል በተጠቀሰው ቪዥን ኢትዮጵያ ባስተባበረው ስብሰባ ላይ ስለላቲኑ ፊደል መረጣ የበኩላቸውን አስተያየት ሲሰጡ፣ “መጀመሪያ በአሮሚኛ ቋንቋ ፅሁፍ የተቀረፀው በላቲን [ፊደል] ነው። የተፃፈው በ 1841 ዓ.ም. እ.ኤ.አ. ነው። መቸ እንደተለወጠ እንኳ ቀኑን ልነግራችሁ እችላለሁ ጁን 4/1872 ነው። ... የአማርኛ /ግዕዝ/ ፊደልን ባለመውደድና በጥላቻ የተነሳ አይደለም ወደ ላቲን ፊደል የሄድነው። ለአሮሚኛ ቋንቋ የበለጠ አገልግሎት ለመስጠት የሚችለው የላቲን ፊደል በመሆኑ ነው። አነግ ነው ያደረገው የሚባለው እርግጥ ነው። በ 1991 በፈረንጅ አቆጣጠር እስከ 1000 የሚሆኑ ምሁራኖች ለሶስት እና አራት ቀናት ስብሰባ ካደረጉ በኋላ በምክክር የወተሰነ ነው። የፖለቲካ ውሳኔ ብቻ አይደለም” ብለዋል። ሊቁ (ፕሮፌሰሩ) አከታትለው “መጠጥ” ሲጠብቅ የሚሰጠው ትርጉም ሌላ፣ ሲላላ የሚሰጠው ትርጉም የተለየ መሆኑን በመጥቀስ ለግዕዝ ፊደል አጠቃቀም ብቃት አነስተኛነት እንደምሳሌ አርገው አንስተዋል።

41 በ 1840 ሲሉ ምናልባት Krapf እና Isenberg የሚባሉ የጀርመን ኘርቴስታንት ሚሽነሪዎች ከ 1839 – 1842 የንጉሥ ሳህለሥላሤን የሸዋ ግዛት ለመጎብኘት መጥተው ሳለ በላቲን ፊደል በመጠቀም በአሮሞኛ ቋንቋ መዝገብ ቃላት ማዘጋጀታቸውን ሊሆን ይችላል። የእነኩራፍ የአሮሞኛ መዝገብ ቃላት ግን ለራሳቸው በማስታወሻ መልክ ያዙት እንጂ በወቅቱ በ 1841 ለህትመት አልበቃም። የመጡበት ለጉብኝት ነው ቢባልም ዋንኛ ዓላማቸው የአሮሞን ሕዝብ ወደ ሚሲዮን እምነታቸው መቀየር ስለነበር፣ ይህን

ደግሞ በንጉሥ ሳኦል ስላሄ የሸዋ ግዛት ውስጥ ማድረግ ስለአልተፈቀደላቸው፣ የግዕዝ ፊደልንም ማወቅ ከዓላማቸው ስለማይሄድ አሮሞዎች በሚኖሩበት የሸዋ ግዛት ውስጥ እምነታቸውን ለማስፋፋት አሮሞኛን አጥንተው በአሮሞ አካባቢ ለመስበክ አሮሞኛን በላቲን ፊደል ከመክተብ ውጭ አማራጭ ስለአልነበረ ነው። ለዚህ አስተያየት በጻፉት ፅሁፍ ምላሽ የሰጡት አንድ ፀሐፊ “ተመሳሳይ ድምፅ የሚሰጡ ቃላት እንዲሁም ሲጠብቅና ሲላላ፣ ሲቀድምና ሲከተል የአንዳንድ ቃል ልዩ ልዩ ትርጉም መስጠት የፊደልን ድክመት የሚያሳይ ቢሆን ኑሮ፣ አንድ ፀሐፊ እንዳሉት የመጀመሪያው ደካማ ፊደል የእንግሊዘኛ ቋንቋ የተጻፈበት የላቲን ፊደል በሆነ ነበር።”

42 በእንግሊዘኛ ቋንቋ <ተመሳሳይ ድምፅና የአፃፃፍ ስርዓት /spelling/ ብቻ የምንረዳው ቃላት ከአማርኛ ይልቅ በእንግሊዘኛ ቋንቋ ውስጥ በርከት ብለው ይገኛሉ። ይህ ችግር አረቢኛና እብራይስጥን ጨምሮ ሌሎች ፊደሎችን በሚጠቀሙ ቋንቋዎች ጭምር ያለ ነው። ሁሉም ቋንቋዎች በአፃፃፍ ስርዓታቸው ላይ ለዚህ ችግር እንደመፍትሄ የተጠቀሙት ሲነበብ በሚጠብቀው ፊደል አካል አናት ወይም ግርጌ ላይ ጭረት ዓይነት ምልክት በመጨመር ማሳየት ነው። በግዕዝ ፊደሉም ይህን ዘዴ ለመጠቀም የሚከለክል ነገር የለም። ስለዚህ ይህ ችግር የግዕዝ ፊደሉ <ድክመት> ተደርጎ መጠቀሱ ትክክል አይደለም። ሌላ ፀሐፊ ደግሞ አማርኛ በፊደልና በአካባቢ ተገጣጣሚነት ከማንኛውም የዓለም ቋንቋ የተሻለ ነው በማለት ይከራከራል።

የአስተሳሰቡን ጭብጥ እንደሚከተለው አስቀምጦታል። “ብዙዎች ቋንቋዎች ንባባቸው በፅሁፍ ተቀርጾ ካለው ፊደል ጋር በፍፁም አይጣጣምም። ለምሳሌ “One” ሲነበብ “ዋን” ብሎ እንጅ እንደፅሁፉ “ኦን” አይደለም። በፊደል ቀጥተኛ ተነባቢነት ከእንግሊዘኛ ይልቅ ይሻላል የሚባለው ጣሊያንኛም ቢሆን እንደዚሁ ችግር አለበት። ጣሊያንኛን ብንወስድ የአማርኛ “ሸ” ፊደል ስለሌለው፣ የሚፅፈው ቢያንስ ሶስት ፊደላትን በማቆራኘት ነው። “ሻ-ካሎ” ለማለት “scia-callo” መፃፍ ይኖርበታል። [ከዚህ አንፃር ስናየው] የአማርኛ ፊደል የተራቀቀና ዘመናዊነትን ያሟላ ነው ማለት ይቻላል። ፊደሎቹ በዛ በማለታቸው ለጥናት መጠነኛ ጊዜ ቢወስድም፣ አንዴ ጠንቅቆ ላወቃቸው ግን [በቀጥታ ተነባቢነት] በቅልጥፍና እና በቀላልነት ወደር የማይገኝለት ነው። በኮምፒዩተር ቋንቋ <የሚነበበው እንደተጻፈው ነው> የሚለው አባባል [የተሟላ] አግባብነት ያለው ለአማርኛ ነው ቢባል ትክክል ነው።”

43 40 Donald N. Levine, Greater Ethiopia - The Evolution of a Multiethnic Society, 1974, p.72
41 መምህር ልዑሊ ቃል አካሉ፣ ኢትዮ ሚዲያ፣ ጁን 29/2016. Taken from ESAT special program vision Ethiopia & ESAT conference part 5. <https://www.youtube.com/watch?v=1EBtvOUTOEw> 42 ዝኒ ከማሁ 43 “ኃይሌ ላሬቤ፣ ከታሪክ መዝገብ - ለመሆኑ አማራ ማነው?” Ethiomedia, 2016
ሌላው በዚያው ስብሰባ ላይ የቁቤ አጻጻፍን በተመለከተ አስተያየታቸውን የሰጡት ዶ/ር ቢያና ሱባ ናቸው። እሳቸው ስለዚህ ጉዳይ ሲገለፁ “ይህ የቁቤ ጉዳይ ያለቀለት እና ያበቃለት ጉዳይ ነው። ለቋንቋችን የሚመቸንን ፊደል የመምረጥ መብት ያለን እኛ [አሮሞዎች] ነን። የምንወስነው እኛ ነን። ይህ እንደ ግዕዝ ፊደል ጥላቻ ተደርጎ ሊወሰድ አይገባም። ይህን [ክርክር] እንተውና ወደፊት እንራመድ” ብለዋል።

ይኸ አስተያየት እጅግ አከራካሪ ነው። ማንም እንደሚያውቀው ቋንቋ የአንድ ማህበረሰብ ገላጭ ባህሪያት ከሆኑት መካከል አንዱ ነው። ቋንቋ ደግሞ ከፊደል ውጭ ህልውና የለውም። ስለዚህም ፊደል የአንድ ማህበረሰብ ዓይነተኛ የማንነት መግለጫ ነው። ኢትዮጵያን ኢትዮጵያ ያሰኛት ብቸኛውና የራሷ የሆነው ቅርሷ ሐውልት አይደለም። ሐውልት በየቦታው አለ። ቋንቋም አይደለም፤ ቋንቋም በየሃገሩ አለ። የኢትዮጵያ ጥንታዊ እና ብቸኛ እና የሷ የሆነ ቅርሷ ፊደሏ ነው። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ይህን የተገነዘቡት የጋናው የነፃነት መሪ ካዋሚ ኑክሩማ በአጭር ባይቆጩ ኑሮ የግዕዝ ፊደልን የመላ አፍሪካ ፊደል ለማድረግ ውጥን ነበራቸው።

አለመታደል ሁኖ በኛ አገር ግን የጎሣ ፖለቲካ አራማጆች አገራችን ነው የሚሏትን ኢትዮጵያን የስልጣኔ ቅርስ በመጥላት እና በመፀየፍ፣ ምንም ሳይንሳዊ መሠረት በሌለው ክርክር የባእድ ስልጣኔ ቅርስ ወራሽ መሆን ያስደስታቸዋል። አንድ ፀሐፊ እንዳለው “[ኢትዮጵያ ውስጥ] የየራሳቸውን ቋንቋ እና ባህል ለማሳደግ በሚያደርጉት ትንቅንቅ ውስጥ በስህተት <የአማርኛ> ፊደል ተብሎ የሚጠራውን ነገር ግን እንደ ታላቅ አፍሪቃዊ ቅርስ የሆነውን የግዕዝ ፊደል በኩራት ለመገልገል ከመሰለፍ ይልቅ እየተሸቀደሙ ወደ ላቲን ፊደል የመሸሽ ሩጫ ተስተውሏል። ... ማንም ህዝብ በነፃ ውሳኔው እስከአጸደቀው ድረስ ያሻውን የአፃፃፍ ስልት መጠቀም የተፈጥሮ መብቱ ቢሆንም፣ በታሪኩ፣ በባህሉና በፖለቲካ ኢኮኖሚ ግንኙነቱ ከሚቀርበው የአካባቢ ቅርስ ዘሎ መውጣቱ ሃገራዊ መቀራረብን ከማስፈን አንፃር በእጅጉ ጎጂ ስለሆነ በብርቱ

ሊመረመር የሚያስፈልገው ጉዳይ ነው።44 ሊቅ ሃይሌ ላሬቦ ይህንኑ ርዕስ በተመለከተ “ከታሪክ መዝገብ - ለመሆኑ አማራ ማነው?” በሚል ርዕስ በኢትዮ ሚዲያ ድህረ ገፅ ላይ ባወጡት ፅሁፍ የፊደል አመራረጥን በተመለከተ ያሰፈሩት አባባል በትምህርት ሰጭነቱ ጠቀሜታ ስለአለው እዚህ ላይ ማቅረቡ አስፈላጊ ነው። “ በቅርብ ጊዜ የአውሮፓ ጋዜጠኞች የጃፓንን መሪ ለምን አገርዎ ውስብስቡንና አስቸጋሪውን የሺንን (የቻይና) ፊደል ትቶ፣ ቀላ ል ንና ለሥራ ቀልጣፋ የሆነውን የላቲን ፊደል አይጠቀምም ብለው ሲጠይቁት የሰጡት መልስ “ የሺን ፊደል አስቸጋሪ መሆኑ ጠፋቶብን አይደለም፣ በደምብ እናውቃለን። ሺን የእስያ ሥልጣኔ ነው፣ ጃፓንም የእስያ አካል ናት። ስለዚህም እኛም እስያውያን ነንና የእስያን ሥልጣኔ እንጂ የአውሮፓው ያንን ሥልጣኔ የምንጠቀምበት ምክንያት አይታየኝም የሚል ነበር ” ።

45 ጃፓን ቻይናን በቅኝ ግዛት እስከ መያዝ፣ በያዘችም ጊዜ በቻይናውያን ላይ ግፍ እንደተፈፀመ፣ ይህም እስካሁን ሙሉ ይቅርታ ሊጠየቅበት ይገባል የሚል አመለካከት በቻይናውያን ዘንድ እንዳለ ይታወቃል። ይኸም ሁኖ በአንድ አህጉር ልጅነታቸው ጃፓኖች የቻይና ስልጣኔ ቅርስ የሆነውን የቻይና ፊደል እንደራሳቸው ፊደል አርገው መጠቀምን ከመምረጥ አልገደባቸውም። በዚህ ዓይነት ክርክር ቻይናዎች፣ ህንዳውያን ለየብሄሮቻቸው፣ እንዲሁም አረቦች አስቸጋሪ ስእሎች የሚመስሉትን አፃፃፎች እስከዛሬ አሸቀንጥረው አለመጣላቸው ምንኛ ሞኝ ቢሆኑ ነው? ጃፓኖች በቅኝ አገዛዝ ስር አድርገዋቸው የነበሩትን የቻይናዎችን ፊደል፣ አሜሪካኖች የቅኝ ገዢቸውን የእንግሊዝን ቋንቋ እና ፊደል ስለወረሱ ተጠቀሙ እንጅ አልተጎዱም። ይህ በኢትዮጵያ የዘውግ ፖለቲካ አራማጆች ለሆኑ ሁሉ ትልቅ ትምህርት የሚሰጥ አባባል ነው።

መደምደሚያ

ወደሃገራችን ጉዳይ ስንመለስ በመሠረቱ ቀደም ሲል እንደተጠቆመው የኦሮሞ ማህበረሰብ የላቲን ፊደል ምርጫዬ ነው ብሎ ያሳወቀበት ሁኔታ የለም። አሮሞዎች፣ አማራዎች ትግሬዎች አፋሮች ከምባታዎች ወላይታዎች ወዘተ... አንድ ከሚያደርገን አፍሪካዊነት በተጨማሪ በይበልጥ የሚያቀራርበን የአንድ ሃገር ልጆች መሆናችን ነው። ይኸ ስለሆነ ነው በዚህ ርእስ ላይ እንወያይ የምንልበት። የመወያያ ጊዜው አላለፈም። የኦሮሞ የዘውግ ብሄረተኞች እንጅ የህዝብ ምርጫ አልተደረገም። ይህ የፊደል መረጣ ጉዳይ ያራርቀናል እንጅ አያቀራርበንም፣ የማራራቂያ ድንበር ማበጀት ደግሞ ወደ መነጣጠል እንጅ ማህበራዊ ትስስርን ወደ ማጥበቅ እና ወደ አንድነት አያመራም። የዩጎዝላቭያን እጣ ፈንታ ልብ ይሏል። የጋራ ፊደል መጠቀሙ ለቋንቋ መወራረስ እና ለጋራ ባህል መበልጸግ፣ ለማህበረሰቦች መቀራረብና ለምጣኔ ሃብት እድገት አመችነት ይኖረዋል።

44 አሰፋ እንደሻው፣ ዝኒ ከማሁ፣ገፅ 116 45 ኃይሌ ላሬቦ፣ ዝኒ ከማሁ በሃገራችን በኢትዮጵያ ሁላችንም በጋራ የሚስማማንን የፖለቲካ ስርዓት ተክለን አብረን ለመኖር ለምንሻ ከልዩ ልዩ ማህበረሰብ ለተውጣጣን ዜጎች ግን የግዕዝ ፊደልን ማህበራዊ እና ፖለቲካዊ ሚና ከስሜታዊነት ውጭ፣ በሳይንሳዊ ትንታኔና መረጃ በተደገፈ ጥናት ላይ በመመስረት ገንቢ ውይይትና ውሳኔ ማስፈለጉ ግልጽ ነው። ይህን ለማድረግ ደግሞ በቅድሚያ ግልፅ ሊሆኑ የሚገባቸው ጉዳዮች

- 1 ኛ/ የግዕዝ ፊደል ሃገር - በቀል የሆነ ኩሻዊ ፊደል እንጅ ከአረብ ልሣነ ምድር የመጣ ሳባዊ ወይም ሲማዊ ፊደል አለመሆኑ፤
- 2 ኛ/ የግዕዝ ፊደል ከአማርኛ ቋንቋ በፊት የነበረ ስለመሆኑ፤ 3 ኛ/ የአማርኛ ቋንቋ ፊደሉን ከግዕዝ ተዋሰነ እንጅ ራሱ የፈጠረው አለመሆኑ
- 4 ኛ/ አማርኛ የድብልቅ ህዝብ ቋንቋ እንጅ የአንድ ነገድ ወይም ጎሣ ቋንቋ አለመሆኑ፤
- 5 ኛ/ የኦሮሞ ብሄረተኝነት በጥላቻ ላይ ካተኮረው ጽንፈኛ ፖለቲካ መላቀቁ በፊደሉ ጥያቄ ላይ ብቻ ሳይሆን በሌሎችም ጥያቄዎች ላይ ቢሆን ወደስምምነት ሊያቃርብ የሚችል መሆኑ፤
- 6 ኛ/ አሮሞኛን ከአማርኛ በተጨማሪ የሃገሪቱ የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ለማድረግ በብዙ የኦሮሞ ልሂቃን ዘንድ ያለው ፍላጎት ተግባራዊ እንዲሆን ከተፈለገ በቅድሚያ የሌሎች ኢትዮጵያውያን ምሁራን ድጋፍ ብሎም ደግሞ የህዝብ ውሳኔ ሊያርፍበት ይገባል። የኦሮሞ ምሁራን ጉልማ ብቻ ሊሆን አይችልም። “አኒኩን ሃጃ ኬይሰን ቆፋ ሚቲ”። የሃገራቸውን ፊደል ንቀው የፈረንጁን ፊደል ለመረጡት የኦሮሞ ልሂቃን ደግሞ (Innikun Haaja Keeisen Qoofa Miti) እንላቸዋለን። ስለሆነም ይህ አሮሞኛን እንደ አማርኛ ሌላኛው ሃገራዊ የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ለማድረግ በኦሮሞ ልሂቃን ዘንድ ያለው ፍላጎት ጥያቄው በሌላው 70 በመቶ 46 ያህል በሚሆነው የኢትዮጵያ ህዝብ ዘንድ ተቀባይነት እንዲኖረው የህዝብ አመለካከት በመቅረፅ ረገድ ከፍተኛ ሚና በሚጫወቱ (የአንድነት ኃይሎች) ምሁራን ዘንድ ስምምነት ሊያገኝ

ወይም ሊነፈግ የሚችልበት አይነተኛ ምክንያት ደግሞ ይኸው የፊደል አመራረጡ ጉዳይ በመሆኑ፤ ይህ አብይ ጉዳይ በፅኑ ግንዛቤ እንዲያገኝ ሊያደርገው ይገባል። የአሮምኛ አገገፍ ወደ ግዕዝ ፊደል መመለሱ ሌሎች እንደ አፋር፣ ሱማሌ እና አንዳንድ በደቡብ ኢትዮጵያ የላቲን ፊደልን የመረጡ ወገኖችን ወደ ግዕዝ ፊደል እንዲመለሱ በር ይከፍታል። ይኸም የሁላችንም ሃገር የሆነችውን ኢትዮጵያ አንድነት አስተማማኝ መሠረት እንዲይዝ ያደርገዋል።

46 በአሁኑ ጊዜ የዚህ ቋንቋ ተናጋሪ ማህበረሰብ ቁጥር ይህን ያህል ነው የዚያ ቋንቋ ተናጋሪ ማህበረሰብ ይህን ያህል ነው በሚል በቁጥር ላይ አለመግባባት መኖሩም ይታወቃል። በዚህ ላይ ውዝግብ ማንሳት እርባና የለውም። ህወሃት ስልጣን ከያዘ ጀምሮ የሚወጡ ብሄራዊ ኢኮኖሚያዊ ይዘት ያላቸው (National Accounts) አሃዞች በሙሉ የፖለቲካ ቅመማ እየተደረገላቸው የሚፈበረኩ ስለሆነ፤ ትክክለኛውን ሁኔታ አያመለክቱም።

ወደፊት መንግሥት የፓርቲ ጉዳይ አስፈጻሚ መሆን የማይችለበት፤ የመንግሥት አካላት የሥራ ክፍፍልና የርስበርስ ቁጥጥር ሚዛናዊ አሰራር (Check and Balance) የሚያሰፍን፤ ዲሞክራሲያዊና ህዝባዊ ተቋማት ተቋቁመው በነፃ የሚሰሩበት ስርአት በሚፈጠርበት ጊዜ ከተለያዩ ብሄረሰቦች የተወለዱ ኢትዮጵያውያን እንደአሁኑ አንዱን ምረጡ ሳይባሉ ቅይጥ የሚለው ፈርጅ ህገመንግሥታዊ እውቅና ተሰጥቶት የሕዝብ ቆጠራው እነሱንም በትክክለኛ ማንነታቸው እንዲቆጠሩ ሲያረጋግጥ፤ ትክክለኛው የአገሪቱ የሕዝብ ቁጥር እና የማንነት ስብጥር በውል ይታወቃል። ለጊዜው ሲ.አይ.ኤ በአፍሪካ ሃገሮች በአጠቃላይ በተለይም በኢትዮጵያ ስለሚወጡ ሃገራዊ ይዘት ያላቸው የእስታቲስቲክ መረጃዎች በተለይ ስለሕዝብ ቆጠራው ስሌት ችግር የዘገበውን ማቅረቡ በቂ ይሆናል።

Official numbers coming out of tropical Africa are apt to be more misleading than helpful ... Many kinds of data considered basic to economic measurement simply are not available, and where data does exist it is often suppressed or grossly distorted by government leaders for assorted political purposes. – Western as well as Eastern suppliers of financial aid insist that countries formulate development plans, make population estimates, and devise systems of national accounts. But national accounting in most African countries is by almost any standard ludicrous. And the countries that fail to provide their own national accounts find in Washington people eager to play the make believe game for them. ... Let us look closer, not at statistical practices involving complex concepts or requiring some economic sophistication, but at the simpler matter of counting population. This, perhaps the most basic of all statistics, is a building block for most of the more complicated economic and social aggregates and the one from which all per capita series are derived. Unless population statistics are relatively accurate and detailed, the economic aggregates derived from them can only be wrong, the sole question being how wrong. From our survey of African censuses we conclude that the officially released economic and social aggregates for most of these countries must be wildly erroneous. ... Finally, there is also the problem of political manipulation of the census.... Outright dishonesty in handling population statistics is quite common throughout Africa. ... The countries discussed below were selected not because they the worst cases but because they exhibit different typical forms of technical or politically inspired distortion. ... In all the countries discussed above there was at least some basis for the cited estimates. But there are population statistics for which no basis at all can be discerned. Ethiopia is a case in point. The UN Demographic Yearbook generously describes the source of Ethiopian figures for 1961 giving of 21,600,000 as “conjectural.” Most likely the statistics developed from official Ethiopia statements rather than any basis in fact. Even now a new Ethiopian population estimate is gaining currency in just this fashion. ... Thus Ethiopia will probably add 5,824 citizens to the population rolls. But we have no reason to assume that the result will be any closer to the true number than the old one. We really have no idea at all how many Ethiopians there are. The situation would be amusing were it not that people insist on making welfare comparisons based on per capita statistics. Should

we use the new estimate now to reduce further the Ethiopian per capita GNP, already reported as one of the lowest in Africa? By simple arithmetic Ethiopia might become the poorest country on the continent. The absurdity of the entire per capita exercise becomes apparent with this question. (Source: The Central Intelligence Agency (CIA) The World Fact Book 2000. Directorate of Intelligence, 1st January 2000. Available at <http://www.cia.gov/>.)

ለመሆኑ በዚህ ርዕስ ላይ የፀሐፊው የግል ምርጫ ምንድን ነው? የሚል ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። ከተነሳ የሚከተለውን እላለሁ። በፊደሉ ጉዳይና ተያያዥ በሆነው በፌደራል አወቃቀሩ መመዘኛዎች ላይ የጋራ ስምምነት ላይ የሚደረስ ከሆነ ባእዳ የእንግሊዝኛ ቋንቋ የሥራ ቋንቋ ሁኖ እያገለገለ እያለ ሃገራዊ እና ኢትዮጵያዊ የሆነው አርምኛ ቋንቋ የሥራ ቋንቋ የማይሆንበት ምክንያት የለም። አሜሪካ ከ 500 ሺህ በላይ ተናጋሪ ላለው ቋንቋ ለተጨማሪ የሥራ ቋንቋነት በማጨት ከ 10 ዓመት በፊት አማርኛ በተለያዩ የአሜሪካ ግዛቶች የሥራ ቋንቋ ሁኖአል።

እስራኤልም አማርኛን በሥራ ቋንቋነት ልትጠቀምበት ጥናቷን መጨረሷን የሚያመለክቱ መረጃዎች ወጥተዋል። የግዕዝ ፊደልን ወደ ኮምፒውተር ፊደልነት ለቀየሩት ለዶ/ር አበራ ሞላ አሜሪካ የፈጠራ ባለቤትነት መብት እንደሰጠች በቅርቡ (Sept. 12/2017) በኢትዮ-ሚዲያ ዳህረ ገፅ ላይ ኢትዮጵያዊው ሳይንቲስት ዶ/ር አበራ ሞላ እና የኢትዮጵያ /የግዕዝ/ ፊደል በሚል ርዕስ የወጣ አንድ ፅሁፍ አስነብቧል። ስምምነት ላይ መድረስ እስከተቻለ ድረስ ልጆቻችን ሁለቱንም ቋንቋዎች (አማርኛና አርምኛን) እየተናገሩ ቢያድጉ የሃገር አንድነት ይጠብቃል እንጅ አይላላም።

የዚህ ፅሁፍ ዓላማ በዚህ ርዕስ ላይ የተጀመረውን ውይይት ከስሜታዊነት፣ ከጠቅላይነት ካለፈውና አሁንም ከቀጠለው ስተታችን ትምህርት በወሰደ መልኩ እንዲቀጥል ለማድረግ ነው።

ይህ እንዲሆን ግን አፄ ሐይለሥላሄ አሉት ተብሎ እንደሚጠቀሰው “የሚመከረው ነገር በዝግታና በጥልቅ ታስቦ፣ በለዘብታ ክርክር ተጣርቶ፣ በትእግሥት እየተመላለሰ ተመክሮ የተቆረጠ ነገር ይሁን”።47 በዚህ መልክ ውይይቱ ከቀጠለ በሂደት ተራርቆ የሚገኘውን አመለካከት በማጥበብ የተጀመረውን በህብረት የመንቀሳቀስ ጥረት ይበልጥ ሊያጠናክር ወደሚችል የተመቻቸ ሁኔታ ሊያመራ እንደሚችል ፀሐፊው በጽኑ ያምናል። ይህ ፅሁፍ በላይኛው አንቀፅ መጨረሻ እንደደረሰ ተጠናቆ ለሚያወጣው ድህረገፅ ሊላክ ነበር። ይሁንና ማታውኑ በዜና ማሰራጨዎች በተላለፉ አንዳንድ ተስፋ ሰጭ ዜናዎች በማዳመጫ ምክንያት ይህን የመጨረሻውን አንቀጽ ለማክል ተነሳሳሁ።

የሰማሁት ዜና በሃገራችን ባለው ድቅድቅ ጨለማ በሚመስል ግራ በሚያጋባ ሁኔታ የብርሃን ጭላንጭል የሚፈነጥቅ ነበር። በሃገር ቤት ሕዝቡ ከልሂቃኑ ከፍፍል በተወሰነ መልኩ እራሱን እያራቀ የህዝብ ለህዝብ ግንኙነት መፍጠር እየጀመረ ይመስላል። የአሮሞ ወጣቶች “ጣና ኬኛ” በሚል መፈክር ስር ተሰባስበው በእንባጭ አረም የተወረረውን የጣና ሃይቅ በደቦ አረሙን ለመንቀል ወደ ባህር ዳር ተንቀሳቅሰው ሐይቁን ለመታደግ የበኩላቸውን ፋና ወጊ ሥራ አከናውነው መመለሳቸው ለዚህ አንድ ምሳሌ ነው።

የጅማ ዩኒቨርሲቲ የአሮሞና የአማራ የኢንጂነሪንግ እና የኮምፒውተር ሳይንስ ተማሪዎች በጋራ ሁነው ከሱማሌ ክልል ከጅጅጋ ዩኒቨርሲቲ የተፈናቀሉ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች እነሱ የሚበሉትን እየበሉ፣ ተዳብለውም ቢሆን አንድ ላይ እየተኙ የጀመሩትን ትምህርታቸውን እንዲቀጥሉ ወደጅማ ዩኒቨርሲቲ እና ሌሎች ዩኒቨርሲቲዎች እንዲመደቡ በጋራ ሠላማዊ ሠልፍ በማድረግ ጠይቀዋል። የሁለቱም ማህበረሰቦች ልሂቃን በህዝብ ከመቀደማቸው እና ተፅእኖ አልባ ከመሆናቸው በፊት በጥሞና እየተወያዩ አቋማቸውን ሊያቀራርቡና ከነሱ ውጪ የተጀመረውን የህዝብ ለህዝብ የህብረት እና የአንድነት ግንኙነት ንድፈሃሳባዊ እና ድርጅታዊ ቅርፅ ሊሰጡት ይገባል።

አባቶቻችን ኢትዮጵያ የተዓምር አገር ናት ሲሉ ልሂቃኖቿ ጆሮ አልሰጠናቸውም ነበር። እንደተለመደው እነሱ እርስ በርሳቸው ሲናጩ፣ ሕዝቡ በተለይም ወጣቱ ትውልድ በኃላፊነት ስሜት የሃገር ተረካቢነት እና ባለቤትነት ሚናውን በተግባር እየተወጣ ነው። የሃገሪቱ ልሂቃን ልዩነታቸውን አጥብበው የጋራ የፖለቲካ መርሃግብር ቢነድፉ የለውጡን ሂደት በማቀላጠፍ ረገድ ከፍተኛ ሚና እንደሚጫወቱ እሙን ነው ።

ይህን ሳይደርጉ ቢቀሩ እና ሃገሪቱ በትውፊት መልክም ቢሆን ሲነገር በቆየው ትንግርትም ሆነ በታሪክ በተለያዩ አጋጣሚ እንደታየው፣ በሕዝቧ ጥረት ከጥፋት ብትተርፍ፣ ሳይማር ያስተማራቸው ልሂቃን ባለፉት ሃምሳ ዓመታት ለአራተኛ ጊዜ (1966፣ 1991፣ 1997፣ 20...) የሃገር መርገምት እንጅ የሃገር ትሩፋት አለመሆናችንን በማያዳግም ሁኔታ እናረጋግጣለን።

ፀሐፊውን በሚከተለው የኢ.ሜል አድራሻ amha.dagneu@gmail.com ማግኘት ይቻላል፡